

At være et menneske

Powerpoints og Fordybelsestekster

Lærerhæfte

Delemner

Bevidsthed

Enhed af forskellighed

Ansvar og forandring

At være et hjerte

Mening og lykke

Den religiøse dimension

Smerte og lidelse

Materialet er udarbejdet af Folkekirkens Skoletjeneste i Kgs. Lyngby – Rudersdal til grundskolens 9. klasser, primært som et af årstemaerne i faget kristendomskundskab

Bevidsthed

Naturens trappetige

Godmorgen !!!

Godmorgen !!!

Godmorgen !!!

Godmorgen !!!

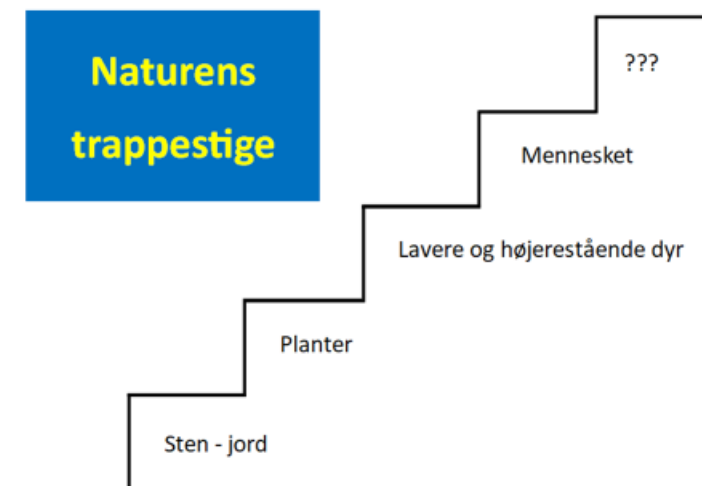
Godmorgen !!!

God morgen !!!

Menneskets bevidsthed er den højeste i naturens trappetige

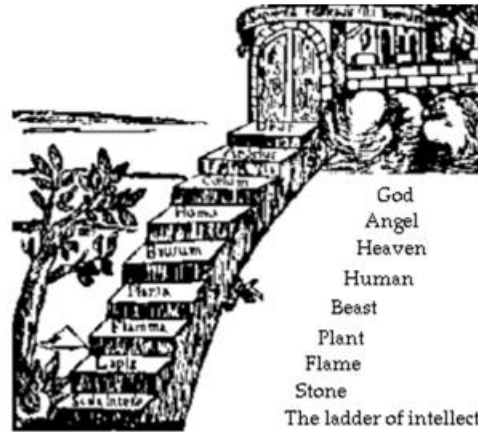
Værenshieraki – mod højere grad af bevidsthed

- (Gud)
- (Engle)
- **Mennesket**
- Dyr
  - delfin, abe
  - kat, hund
  - gråspurv, mus
  - bier, fluer
  - orm
- Planter
- Sten, jord, luft, vand

ÅND

STOF

Tegning fra middelalderen

”Ånden slumrer i stenen,
drømmer i planten, vågner
i dyret og kommer til
bevidsthed i mennesket.”

Filosoffen F W J Schelling

Bevidsthed

Hvad er bevidsthed

Hvad er bevidsthed?

- At være vågen
- HER-og-NU-oplevelse
- Følelser
- Frihed
- Fornuft
- Sansernes oplevelser
- Intuition
- Selvbevidsthed – selv, jeg'et
- Holdninger, værdier, overbevisning

Bevidsthedsvirkeligheden kan ikke måles, tælles eller vejes med nogen fysisk-naturvidenskabelig enhed som fx: meter, kg, sekunder, ampere, newton. Men den er ligeså meget en virkelighed som den fysiske virkelighed og den er også en forudsætning for, at vi overhovedet kan bedrive naturvidenskab.

Viljen

- Bevidstheden kan frit begynde en fysisk bevægelse. Fx slå ud med armen eller sparke til en bold. En tanke er nok til at begynde en fysisk bevægelse.
- Den fysiske virkelighed er undergivet love og har derfor ingen frihed.
- Et menneskes krop er både undergivet naturlove og er frihed, så vi kan handle frit.
- Friheden til at handle og tænke er en betingelse for, at et menneske overhovedet kan være et menneske og ikke er en bevidst-løs maskine.
- Bevidsthedens frihed er betingelsen for, at et menneske kan gøre godt og ondt og have ansvar for sit liv og sine handlinger.
- Et mennesket er både stof og ånd!

Glæde
den primære
følelse

Alle oplever tab,
skuffelse og død

Enhver
skal selv dø

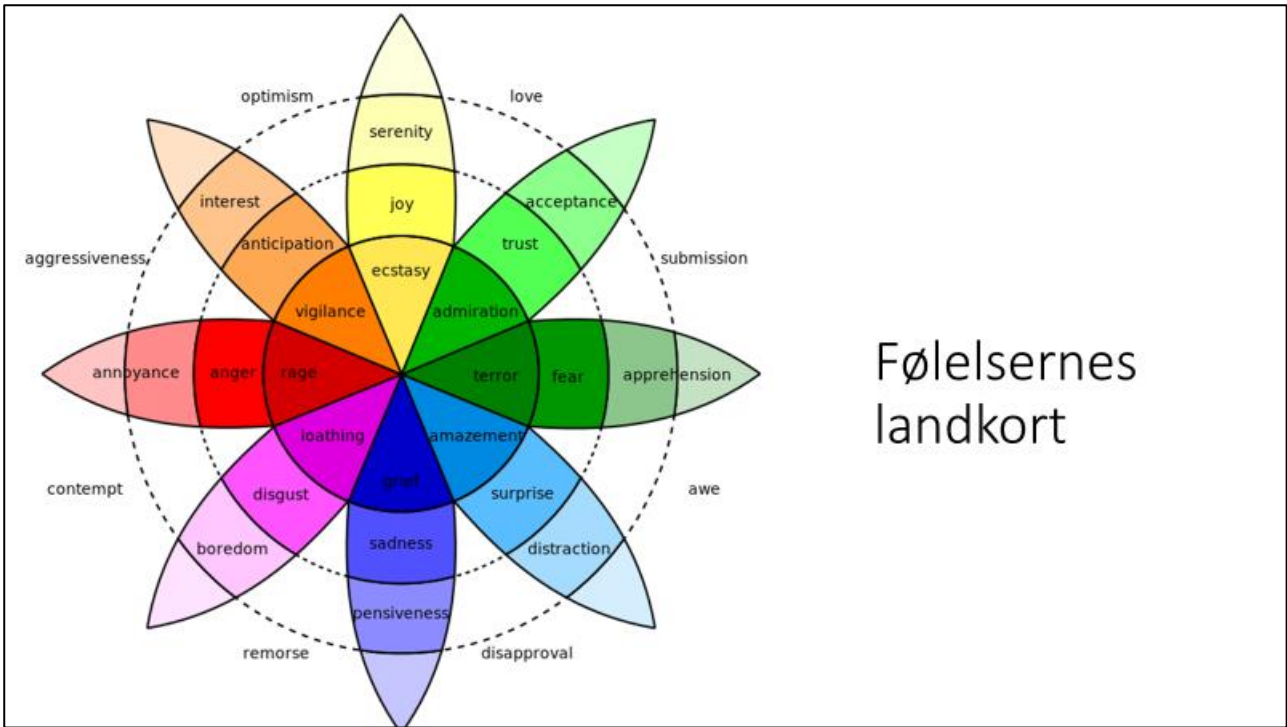

Når livsglæden ændres
af modgang og tab

- SORG
- VREDE
- FRYGT
- (AFSKY)

Følelsernes
landkort

Bevidstheden

Oplæg til fordybelse

1 Begreber

Hvordan kan man inddеле naturen? Hvilke kategorier er det nærliggende at inddеле naturen og hele virkeligheden i? – Det kan gøres på mange forskellige måder:

- Jord og himmel
- Havet, luften og jorden
- Det levende og det ikke-levende
- Dyr, planter og mineraler
- Dyr og mennesker
- Jorden, solsystemet, mælkevejen og universet
- Det fysiske og det ikke-fysiske
- Det naturlige og det overnaturlige
- Det timelige og det evige
- Det jordiske og det guddommelige
- Det dødelige og det udødelige
- Stof og ånd, sjæl og legeme, jord og ord, det kropslige og det mentale, bevidsthed og materie
- Virkeligheden forstået som en trapestige mellem stof og ånd

Hvilke af begreberne har især betydning for synet på mennesket, og hvilke har især religiøs betydning?

2 Niels Bohrs kritik af biologien

Et menneske er både noget *andet end* og noget *mere end* det fysiske. Hvad er det, der ikke er med i en fysisk forklaring? – Det bliver nogen gange tydeligt, når man taler om biologi.

Niels Bohr var en genial fysiker, især var han atomfysiker. De fleste har hørt om Niels Bohrs atommodel. Hvad kun meget få har hørt om, er hans kritik af den måde, vi tænker om biologi på.

Bohr opdelte ligesom så mange andre virkeligheden op i det fysiske og bevidstheden. Bevidstheden kaldte han for "det mentale". Og så spurgte Bohr: Hvad ligner det levende/livet/biologien mest? Noget fysisk eller noget mentalt?

Vi er vant til at svare, at biologi ligner fysik og kemi og er et naturvidenskabeligt fag, hvor alt kan måles, vejes og tælles og sættes op på en matematisk formel. Men Bohr svarede, at biologien/det levende ligner det *mentale* mere end det ligner det fysiske. Altså selve livet ligger bevidstheden mere end det ligner atomer.

Biologi er altså ikke bare *mere end* fysik og kemi, fordi molekylerne i den levende celle er ekstra store, men livet er i høj grad *noget andet end* fysik og kemi. Også i folkeskolen er biologi klassificeret som et naturvidenskabeligt fag. Det er altså ifølge Niels Bohr kun delvist rigtigt, og især ret så forkert.

Hvad er det vi mangler at forstå og forklare ved det at være et menneske, når livet kun bliver forstået som fysik, kemi, molekyler og matematik?

3 Forskellen på et dyr og et menneske i kristen fortolkning

Bibelens skabelsesberetning kan opfattes som en trappetige. Særlig interessant bliver teksten, når vi ser på ligheder og forskelle på dyr og mennesker. Skabelsesberetningen står i 1. Mosebog kap. 1. Beretningen opdeler verden i en række logiske områder, som kan sammenlignes med trappetrin, hvor mennesket er det øverste trin:

- 1. dag/trin: Lyset
- 2. dag/trin: Rummet
- 3. dag/trin: Hav, luft, landjord, planterne
- 4. dag/trin: Tiden
- 5. dag/trin: Fugle og fisk
- 6. dag/trin: Dyr (på landjorden) og mennesket (Vers 24 – 31)

Teksten til 6. dag:

- Gud sagde: »Jorden skal frembringe alle slags levende væsener, kvæg, krybdyr og alle slags vilde dyr!« Og det skete; Gud skabte alle slags vilde dyr, al slags kvæg og alle slags krybdyr. Gud så, at det var godt.
- Gud sagde: »Lad os skabe mennesker i vort billede, så de ligner os! De skal herske over havets fisk, himlens fugle, kvæget, alle de vilde dyr og alle krybdyr, der kryber på jorden.« Gud skabte mennesket i sit billede; i Guds billede skabte han det, som mand og kvinde skabte han dem. Og Gud velsignede dem og sagde til dem: »Bliv frugtbare og talrige, opfyld jorden, og underlæg jer den; hersk over havets fisk, himlens fugle og alle dyr, der rører sig på jorden!« Gud sagde: »Nu giver jeg jer alle planter, der sætter frø, på hele jorden og alle træer, der bærer frugt med kerne. Dem skal I have til føde. Til alle de vilde dyr og til alle himlens fugle, ja, til alt levende, der rører sig på jorden, giver jeg alle grønne planter som føde.« Og det skete. Gud så alt, hvad han havde skabt, og han så, hvor godt det var. Så blev det aften, og det blev morgen, den sjette dag.

Dyr og mennesker ligner hinanden meget. De bliver også skabt samme dag i skabelsesberetningen. Forskellen på dyr og mennesker er to ting i beretningen.

- Mennesket er *hersker* over dyrene
- Mennesket er skabt *i Guds billede*. Kun mennesket har gud-billed-lighed

Hvad mon det betyder i teksten, at mennesket ligner Gud? – Det betyder naturligvis ikke at Gud ser ud og vejer ca. det samme som et menneske. Men det betyder derimod, at mennesket har fået noget særligt givet af Gud, som bestemmer menneskets væsen. Mennesket er en særlig slags *bevidsthed* og har et forhold til Gud.

Derfor har kristendommen disse grundholdninger til mennesket:

- A. Mennesket er skabt og dermed også villet af Gud. Livet har mening.
- B. Menneskets bevidsthed har guddoms-lighed og har sin virkelighed fra Gud. Derfor er mennesket i stand til at have et forhold til Gud.

- C. Menneskets største både behov og evne er kærligheden, fordi Gud i kristendommen er defineret som kærlighed
- D. Dyrene og hele naturen er *god* (ordet forekommer 6 gange i skabelsesberetningen, efter hver skabelsesdag, se hele teksten), men mennesket er *mere end godt*, nemlig *værdifuldt*.

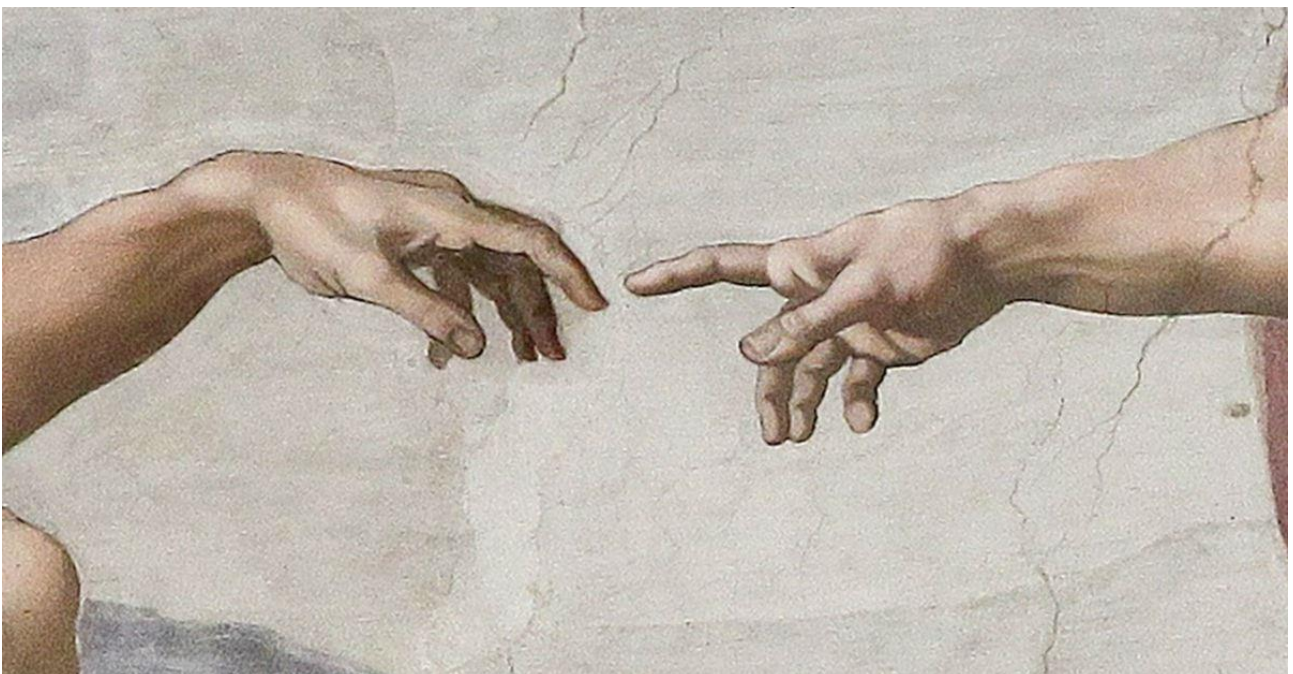
Kristendommen og dermed kristne menneskers tro er i meget høj grad præget af disse fire religiøse *holdninger*. Det kan kort siges som dette: at være skabt, at være bevist om det guddommelige, at være elsket, at være værdifuld.

Det, som man derimod *ikke* kan udlede af skabelsesberetningen, er den anden halvdel af kristendommen, nemlig en forståelse af, hvad *frelse* er. Det må man læse andetsteds i Bibelen og det har især med Jesus at *gøre* (Gud blev menneske, korsfæstelsen, opstandelsen).

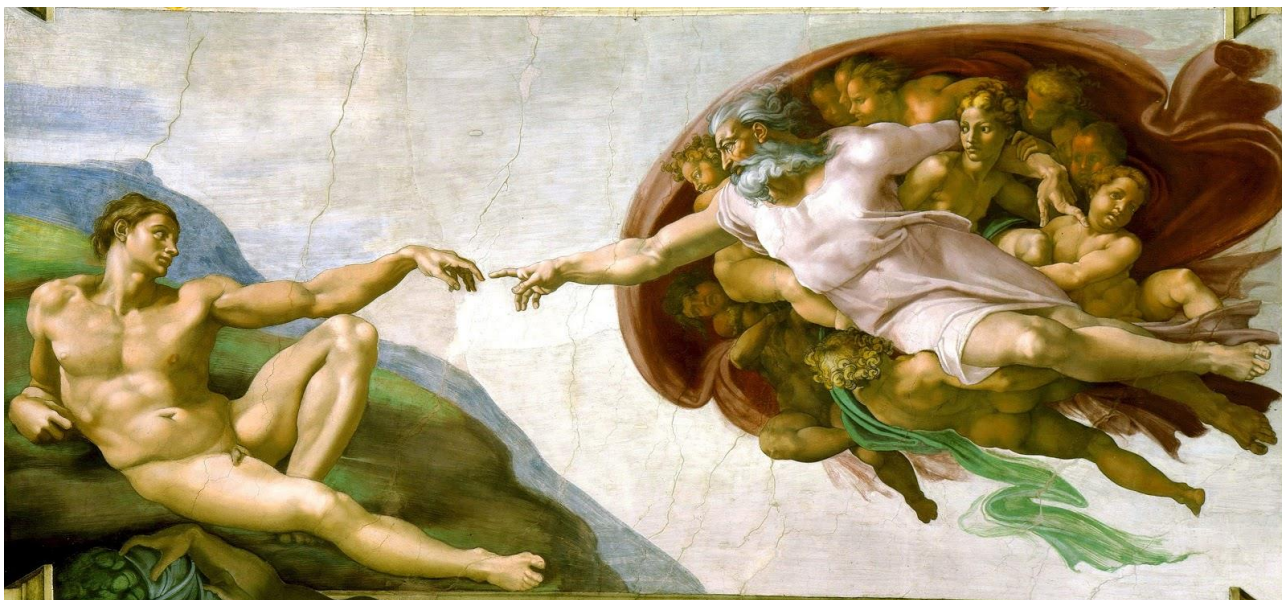
Kristendommens to vigtigste ord er således *skabelse* og *frelse*. Og skabelsesberetningen er den vigtigste tekst om, hvad det vil sige at være skabt.

4 Et billede på gudbilledligheden

Michelangelos billede af Skabelsen i "Det Sixtinske Kapel" i Vatikanet bliver ofte brugt som et billede på menneskets gudbilledlighed. Øjeblikket efter rører Gud mennesket med sin finger, og dermed er mennesket som den eneste skabning på en særlig måde præget af Gud. Guds enestående berøring af mennesket er et billede på gudbilledligheden.

Hele billedet viser Gud som en stærk mand og noget ældre end Adam. Det er sjældent forekommende, at Gud i kunsten så direkte gøres menneskelig. Det er ikke muligt at male guddommelighed, evighed og skabelse uden at det hele bliver noget forsimplet og menneskeliggjort. Men netop de to hænders berøring er blevet et *symbol* for menneskets gudbilledlighed og særlige bevidsthed. – Det er kun børn og de allerfærreste voksne som forestiller sig Gud som en gråhåret 60-årig ældre mand iført en lyserød dragt. (Det er ikke så underligt, at jøder og muslimer har et *billedforbud* i forhold til at afbilde Gud).

Læg forskellige synsvinkler ind over problemstillingen dyr-menneske: Tænk fx på alt det et menneske er? Er et dyr det samme?

Har dyr bevidsthed?

Hvad er forskellen på et dyr og et menneske i en jødisk og kristen forståelse?

Bør dyr have rettigheder? Hvorfor? Hvorfor ikke?

Hvordan definerer kristendommen forskellen på et dyr og et menneske?

5 Selvet – at være et mig – selvbevidsthed

Bevidstheden rummer en særlig virkelighed, nemlig at ethvert menneske oplever at være et "jeg". Vi siger alle *mig* og *min*, som er noget andet end *dig* og *dit*. Ethvert menneske er et individ, som har en særegenhed, en selv-hed, et selv.

Fordi vi er et selv, føler vi os *personligt ansvarlige* for vores handlinger og den måde, vi bruger vores liv på. Vi er enere og alene i livet.

Den danske filosof Søren Kierkegaard har sagt disse meget svære sætninger om selvet. Læs det 10 gange!

"Mennesket er Aand. Men hvad er Aand? Aand er Selvet. Men hvad er Selvet? Selvet er et Forhold, der forholder sig til sig selv, eller er det i Forholdet, at Forholdet forholder sig til sig

selv; Selvet er ikke Forholdet, men at Forholdet forholder sig til sig selv. ... . Selvet er et forhold til sig selv."

Menneskets bevidsthed er også *selv-bevidsthed!*

5 Bevidstheden og religion

I de allerfleste religioner er Gud *før* mennesket, og mennesket bliver til på grund af Gud og gennem Gud. Du skal nu se tre forskellige måder, som tre forskellige religioner forstår Gud og bevidstheden på. Det bliver sagt kort og firkantet, og nuancerne kommer derfor ikke med. (Det siges altså *klart*, men ikke helt *sandt*.)

Kristendommen og jødedom

- Bevidstheden er skabt. Gud og menneskets bevidsthed er derfor *ikke* det samme. Bevidstheden er det i mennesket, der ligner Gud mest, for Gud er Ånd.

Hinduisme

- Bevidstheden er guddommelig. Guddommen kaldes Brahman, som derfor egentlig også er menneskets individuelle selv. "Brahman" i mennesket kaldes Atman. Mennesket har et selv.

Buddhisme

- Bevidstheden er et bedrag. Mennesket er ikke et selvstændigt eller uforanderligt selv. Dette udtrykkes i læren om Anatman, som betyder *ikke* - Atman

Islam har på mange måder det samme syn på skabelse og på bevidstheden som kristendommen og jødedommen, men islam vil ikke bruge ordet gudbilledlighed om menneskets bevidsthed. Islam vil aldrig lave sammenligninger af Gud (Allah) og mennesket. Dertil anser islam Allah for at være for ophøjet og usammenlignelig med noget menneskeligt.

Hvilken rolle spiller bevidstheden i religionerne?

Hvilken rolle spiller bevidstheden for menneskesynet, og hvad er konsekvensen af at overse bevidsthedens virkelighed og kun forstå et menneske som noget fysisk?

Enhed af forskellighed

Grøn er gul og blå

Mennesket er et forklaringsproblem

Den korte definition er:

- **"Et menneske er et besjælet legeme"**

Nu har vi allerede anvendt to begreber, der er så forskellige, som de overhovedet kan være, nemlig

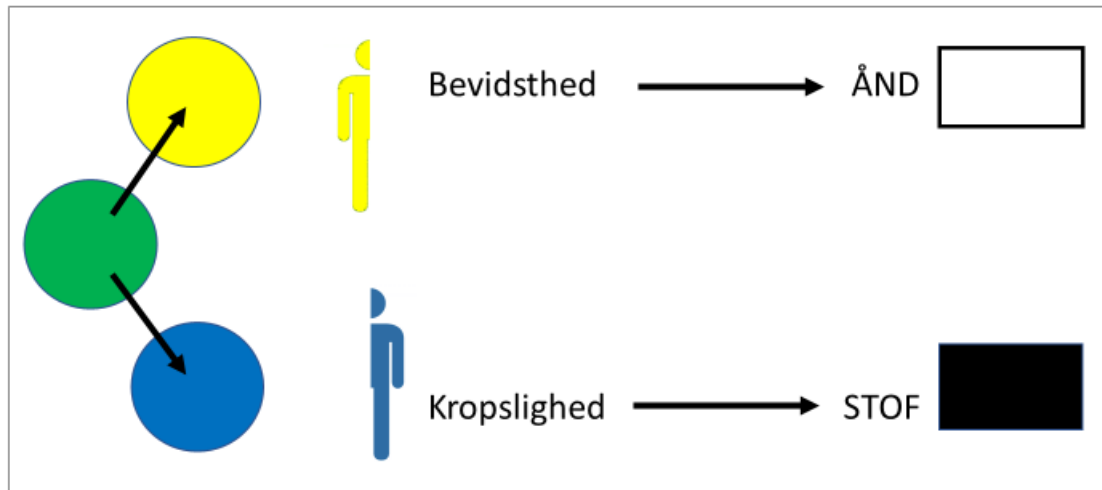
- **Sjæl og legeme**

Den samme forskellighed kan siges med andre ord:

- **Ånd og stof**
- **Bevidsthed og krop**
- **Psykisk sundhed/sygdom og kropslig sundhed/sygdom**

Et mennesket er en en-hed, som kun kan forstås som en to-hed

Filosoffen Pascals sagde dette
om det uforståelige ved
mennesket

*"Når man således ser os sammensætte alle
Ting af Aand og Legeme, kunne man fristes til
at tro, at vi er særligt i stand til at fatte denne
Blanding. Og dog er det den Ting vi mindst
begriber."*

(Pascals "Tanker", nr. 84)

Enhed af forskellighed

Mere end – andet end

Mere end og andet end ...

En flisetrappe er både

- Noget *mere* end en flise, fx 800 fliser
- og
- Noget *andet* end fliser: en særlig form, et formål, et design

En flisetrappe er både noget stofligt og noget åndeligt. - En flisetrappes form vejer ikke noget.

Både mere og andet end en maskine ...

Et menneske kan sammenlignes med en maskine. Kroppens led bevæger sig mekanisk, hjertet ligner en pumpe og nervesystemet ligner ledninger. Men mennesket er *mere end* en maskine.

Et menneske er især noget *andet end* en maskine. Mennesket er *bevidsthed*. Det er en maskine ikke.

Dyr - menneske

- Dyr har også bevidsthed
- Højerestående dyr har en højere grad af bevidsthed end laverestående dyr
- Enkelte fisk kan bruge redskaber. Dyr har grader af fornuft. Ellers kunne de ikke jage og passe deres yngel.
- Primater, hvaler, fugle mv bruger sprog og tegnfunktioner
- **Hvad er forskellen på et dyr og et menneske?**
- **Mere end? – Andet end?**

Enhed af forskellighed

Måles – ikke måles

Måles – ikke
måles

Det stoflige kan måles,
tælles og vejes

Det ikke-stoflige kan ikke
måles, tælles og vejes

Begge slags virkeligheder
er lige virkelige

Meget kan siges om både krop og bevidsthed

- Krop = Noget fysisk
  - Jeg har meget lange arme cm/meter
  - Jeg har løbet i meget lang tid timer/sekunder
  - Jeg har drukket meget vand dl/liter
  - Jeg fik meget strøm igennem mig volt/Ampere
- Bevidsthed = Noget ikke-fysisk
  - Jeg har en meget stor frihed ?
  - Jeg har meget dårlig samvittighed ?
  - Jeg har set noget meget smukt ?
  - Jeg har haft en meget stor oplevelse ?

Enhed af forskellighed

Oplæg til fordybelse

1 Bibelens korte skabelsesfortællingen: Et menneske er en enhed af tre forskellige dele

Bibelen har ud over skabelsesberetningen en meget kort fortælling om menneskets skabelse:

Første Mosebog kap. 2, vers 7:

Da formede Gud Herren mennesket af jord og blæste livsånde i hans næsebor, så mennesket blev et levende væsen.

Det første menneske hed Adam. Ordet Adam er beslægtet med ordet jord på hebraisk, så Adam betyder noget i retning af "jord-mennesket".

At skabe er i fortællingen at formgive og livgive

Et menneske er en enhed af disse tre forskelligheder

1. Jord → STOF måler og vejer noget
2. Form → STOF/ÅND har en størrelse, men vejer ingenting, er noget andet end stof
3. Livsånde → ÅND måler og vejer ingenting, er noget andet end stof

Jord + form + livsånde → et menneske

Når et menneske dør og begravnes, går det den modsatte vej: Først mistes livsånden (man udånder), så forsvinder formen, og så bliver man til jord igen. Du kender sikkert denne formulering fra folkekirkens begravelsesritual: "Af jord er du kommet, til jord skal du blive".

2   **Bibelens kønsfortælling: Både enhed og tohed**

Skabelsesberetningen indeholder dette interessante vers:

Første Mosebog kap 1, vers 27:

Gud skabte mennesket i sit billede; i Guds billede skabte han **det, som mand og kvinde skabte han **dem**.**

Først er der ét menneske (det/ental), og derefter er der to/flertal: Mand/han og kvinde/hun. Mennesket er to køn. En enhed og en tohed. Verset kunne også oversættes: "Som han og hun skabte han dem."

Læg mærke til at der øverst er to kropsheder og nederst ved benene kun to ben. Enheden er ved at blive til en to-hed. Herren holder Adams ribben i sin hånd. På den måde symboliserer fortællingen mennesket som enhed og tohed. Se 1. Mosebog kap, 2, vers 21-24.

3   **Mennesket som stof og ånd**

Man kan ikke forklare, hvad det er at være et menneske uden at bruge mindst to begreber, som er vidt forskellige. Så forskellige, at det er umuligt at forstå, hvordan de kan være en enhed. Det har til alle tider været et mysterium. I filosofien bruger man udtrykket: sjæl-legeme-problemet.

Problemet er at forklare det, vi er. Virkeligheden (at være menneske) og sproget om at være menneske har det åbenbart problematisk med hinanden!

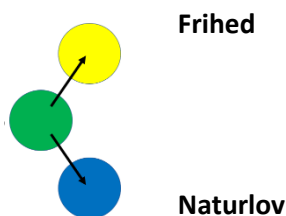
Sjæl-legeme-problemet møder man også andre steder, fx når man diskuterer, om et menneske har en fri vilje, eller om et menneske er styret af naturlove, dvs. at vi er nødt til at gøre, det vi gør, og ikke kan undgå det. Frihed har symbolet gul og naturlovens styrende mangt har symbolet blå.

Vi påstår nu, at vi er begge dele, og at det slet ikke dur, hvis man siger, at et menneske enten er frit eller bundet. Et menneske er netop begge dele.

Et plat eksempel:

Hvis du spiser meget kål, så er der en *naturlov*, som bestemmer i dine tarme, at du får meget luft (!!!) i maven, men du har stadig en *frihed*, så du vil komme til at føle dig både skyldig og flov, hvis du ikke bruger din viljes frihed og forlader selskabet i tide!!!

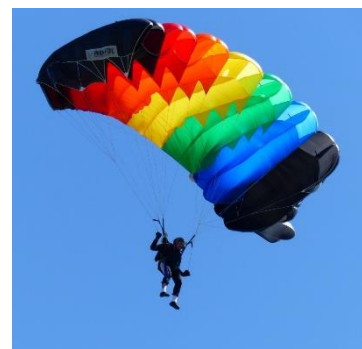

Frihed – nødvendighed

- Friheden er, at mennesket ikke er nødt til at gøre noget bestemt
- Naturlove er alt det, som sker med mennesket med nødvendighed
- I det ene øjeblik har vi frihed og i det næste øjeblik bestemmer naturloven

Eksempel:

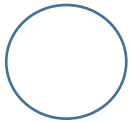
- Du bestemmer selv om og hvornår du vil springe ud af flyvemaskinen iført din faldskærm
- Du bestemmer *ikke* selv, hvordan du kommer ned. Det gør mest af alt tyngdeloven og vindforholdene

4 Et menneske er en ufattelig blanding

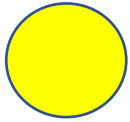
Et menneske er en ufattelig blanding af STOF og ÅND. Noget af os er mest stof, noget andet er mest ånd. Det er vist ved hjælp af fire farver: gul, orange, grøn, blå. Gul er nærmest hvid, som er ånd, og blå er nærmest sort, som er stof. Gul symboliserer derfor bevidstheden, som er det i mennesket, der har mindst med stof at gøre. Og modsat er blå symbol for kroppen, der er det i os, som har mindst med bevidsthed at gøre.

Imellem gul og blå er orange symbol for følelser, og grøn er symbol for sansning. Man kan ikke sige, at en følelse hører til et bestemt sted i kroppen. Følelser er derimod tæt på bevidstheden. Derimod er sansning tættere på kroppen, fordi sansning begynder i et sanseorgan med en fysisk påvirkning, og når den fysiske påvirkning bliver lavet om til en lille elektrisk impuls og gennem nervetrådene når frem til hjernen, så sker der en ubegribelig forvandling. Noget elektrisk bliver til et bevidsthedsfænomen: lys, farver, lyde, lugte, smag og følefornelser.

ÅND

BEVIDSTHED: tænkning, sprog, vilje, selvbevidsthed, intuition
(mest ånd)

FØLELSE: glæde, vrede, frygt, sorg, afsky
(meget gult = mest bevidsthed)

SANSNING: syn (lys, farver), hørelse, lugt, smag, smerte/velbehag, balance
(blanding af gul og blå, bevidsthed og krop)

KROP: bevægelse, fordøjelse, forplantning, nervesystem, hjerne, ånding, blodkredsløb, hud
(mest stof)

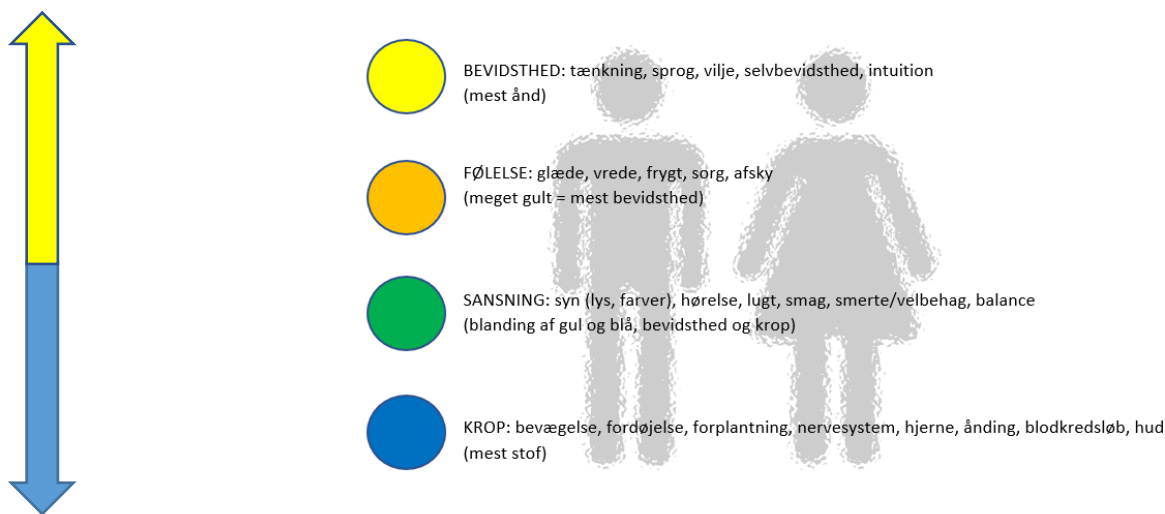
STOF

Jo bedre du forstår, at et menneske ikke kun er noget fysisk, kemisk og stofligt, jo mere gir det mening at sige, at meningen med livet og hele sandheden og et menneske selvfølgelig ikke kan findes ved hjælp af naturvidenskaben alene. Jo mere bliver åndsvidenskab og religion nødvendige fag.

Det kunne du måske lave en problemformulering om?

Kan ikke måles, tælles eller vejes. Ånd kan ikke måles, tælles og vejes.

Kan måles, tælles og vejes. Stof kan måles, tælles og vejes.

- Bevidsthedens fænomener er ikke i sig selv molekyler og nervetråde, men bevidstheden kan kun eksistere i kraft af hjernen
- Følelser kan ikke tælles, måles og vejes, men man kan alligevel tale om en *stor* glæde eller en *stor* sorg
- Sansning er delvist noget fysisk og delvist noget bevidsthedsmæssigt. Farver er fx elektromagnetiske bølger, men rød, gul, grøn og blå bliver først til i bevidstheden
- Kroppen er molekyler (stof), men er også en enestående orden, en organisme og en samlet enhed og helhed, som er noget mere end menneskets stof

Naturvidenskaben har været en meget stor succes med opdagelser af mange naturlove, og af det største og det mindste. Selv om meget i universet endnu er ukendt, har vi de sidste 500 år målt, talt og vejet verden og fået den fysiske verden udforsket og samlet i et stort overblik ved hjælp af matematiske udtryk og formler. Naturvidenskaben har givet os tekniske løsninger, der vil kunne gøre det muligt at skaffe mad nok til 10 mia. mennesker på jorden og løse energi- og klimakrisen, hvis vi vil, - og hvis vi samtidig kan undgå at føre ødelæggende krige og brænde hinandens marker af.

Naturvidenskab beskæftiger sig kun med det, der kan måles, tælles og vejes og således gøres til tal og matematik. Naturvidenskab beskæftiger sig ikke med ånd og bevidsthed, for det kan ikke måles, tælles og vejes.

Hvis vi kun er optaget af naturvidenskaben, glemmer vi meget let den anden halvdel af virkeligheden: Ånd, værdier, bevidsthed, følelser, æstetik og etik. Det vil let gøre os afstumpede i forståelsen af at være et menneske.

Derfor er emnet "at være menneske" så vigtigt, så den anden halvdel af virkeligheden bliver hørt og forstået, og så du lærer at kunne udtrykke og forklare, hvad bevidsthed, ånd og værdier er.

7   Citat af Grundtvig

"Mennesket er ...et guddommeligt Eksperiment, der viser, hvordan Aand og Støv kan gennemtrænge hinanden, og forklares i en fælles guddommelig Bevidsthed."

(Fra fortalen til Nordens Mytologi fra 1832)

??? til fordybelse

- *Hvad er forskellen på stof og ånd, og hvilken betydning har bevidstheden for "at være menneske"?*
- *Uddyb, hvad bevidsthed er, og forklar også forskelle mellem et dyrs og et menneske bevidsthed.*
- *Forklar hvad det vil sige, at et menneske både er frihed og naturlov.*
- *Hvorfor er det et problem, at naturvidenskaben har haft så stor en succes de sidste 500 år?*

Ansvar giver mening i livet

- Uden at tage et ansvar får man ikke betydning for andre mennesker
- At have et ansvar gir oplevelsen af at have betydning for nogen
- Man kan ikke være en god ven uden at ville påtage sig et ansvar
- Hvis du vil forandre verden til et bedre sted må du påtage dig et ansvar
- Et ansvar kræver en indsats. At forandre verden kræver meget.
- At kritisere dem, der tager et ansvar på sig og forsøger at forbedre verden, kræver ingenting.

Det er besværligt at være god

Aristoteles

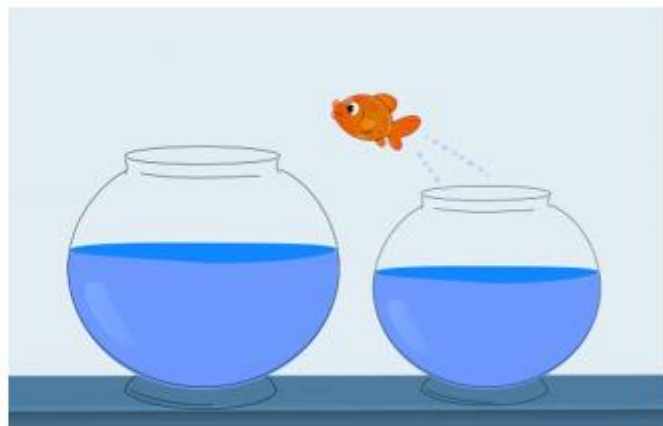
Det kræver mod at tage et ansvar på sig og forandre verden

Mod er en af de fire klassiske kardinaldyder:

- Visdom
- Retfærdighed
- Mod
- Selvbeherskelse

Hvad har mod med disse ord at gøre?

- Fri-modighed
- Sagt-modighed
- Tål-modighed
- Lang-modighed

Mod og angst – mål og modstand

- Idealer gør modet til forandring målrettet og meningsfuldt
- Hvor får du dine idealer og mål i livet fra?
- Hvad hjælper imod modløshed, når man oplever modstand og forhindringer på vej imod målet?
- Det er helt normalt at opleve angst, når man påtager sig et ansvar og er på vej mod et krævende mål. – Hvorfor?

Angst - Fortrolighed

Det ukendte skaber angst:

- Katastrofetanker
- Fremtiden er ukendt
- Kriminalitet, krig, klimakrise
- Angst er helt normalt, men kan blive til en sygdom

Det kendte skaber tryghed og fortrolighed:

- Familien, det genkendelige, traditioner
- Sansoplevelser af verden og nature
- At holde fast i idealer og holdninger

At være menneske er at være skyldig

- Alle mennesker forandrer verden ved at gøre godt eller ondt, eller ved at begå fejl eller være heldig eller ved at fremme ligegyldighed ved at gøre ingenting
- "Et menneske har aldrig med et andet menneske at gøre, uden at det holder noget af dets liv i sine hænder." (citat af K E Løgstrup)

Samvittighed

- Skyld er et livsvilkår, som følger af at være menneske og have et ansvar for sig selv, de andre og verden
- Skyld er både positiv ros og ære og negativ ris og vanære fra andre og fra ens egen samvittighed
- Hvor kommer samvittighedens stemmer fra?
- Skyld er en sund følelse, men man kan have både en overdreven og ødelæggende skyldfølelse og en manglende skyldfølelse (psykopati)
- Hvordan kan skyld ophøre?

Ansvar og forandring

Oplæg til fordybelse

1 Hvad betyder ordet ansvar?

Ordet *ansvar* ligner det engelske ord "*answer*" (at svare). Ansvar vil således sige, at man skal *svare* og forklare sig om det, der er ens ansvars-område.

Eksempel: Hvis man ser et lille barn gå alene omkring i et stormagasin, vil man selvfølgelig sørge for, at barnet bliver efterlyst over højtalersystemet, så den, der har ansvaret for barnet, kan *svare* på sit *ansvar* og give sig til kende som barnets forælder.

- Ansvar er noget et menneske har overfor nogen
- Ansvar er være forpligtet
- Ansvar er at vedstå sit liv både på godt og på ondt. Det medfører både ære og ros *og* skyld og bebrejdelse

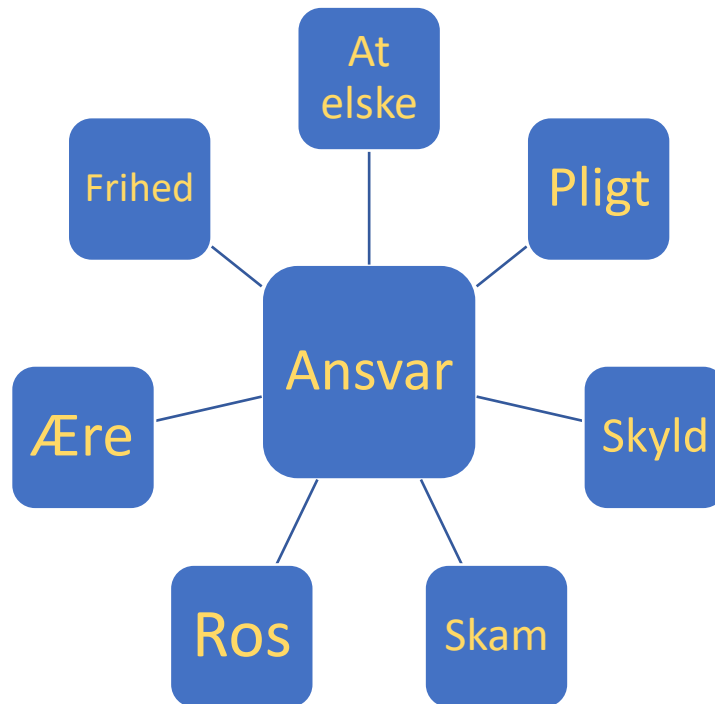

2 Begrebs-netværk

Alle sprogets ord og begreber hænger sammen i et netværk. Vi forstår et ord ved hjælp af de andre ord.

??? til fordybelse

- *Forklar hvad de syv begreber har med ansvar at gøre*

3 Natur og kultur

Mennesket er enestående, når det gælder *forandring*. Dyr ændrer næsten ikke adfærd. Hver fugleart bliver ved med at bygge deres rede på samme måde og fløjter på samme måde hele livet. Hver art på sin måde. Et dyr er næsten kun *natur*.

Et menneske er både *natur* og *kultur*. Mennesket underlægger sig og forandrer jorden, og forandrer dermed også sig selv.

4 Bibelske fortællinger om ansvar og forandring

A) Det gamle Testamente – om forandring

Forandringen af verden hører med til Bibelens grundfortællinger om virkeligheden (= myterne i 1. Mos kap. 1-11).

1. Mosebog kap. 1, vers 28

Og Gud velsignede dem og sagde til dem: »Bliv frugtbare og talrige, opfyld jorden, og underlæg jer den; hersk over havets fisk, himlens fugle og alle dyr, der rører sig på jorden!«

Kain og Abel havde hver sin kultur og måde at leve på: Den ene dyrkede jorden, den anden holdt dyr.

1. Mosebog kap 4 vers 1-2

Adam lå med sin kone Eva, og hun blev gravid og fødte Kain. Hun sagde: »Jeg har skabt en mand ved Herrens hjælp.« Dernæst fødte hun hans bror Abel. Abel blev **fårehyrde**, mens Kain blev **agerdyrker**.

Lidt efter i samme kapitel, vers 21-22, fortælles om to interessante efterkommere af Kain:

Ada fødte Jabal. Han blev stamfader til dem, der bor i telte og holder kvæg. Hans bror hed Jubal. Han blev stamfader til alle dem, der **spiller på citer og fløjte**. Også Silla fødte en søn, Tubal-Kain, stamfader til **smedene**, alle dem, der forarbejder **kobber og jern**.

Grundfortællingerne (myterne) fortæller altid om det væsentligste i menneskets tilværelse. Her bliver der nævnt tre grundlæggende områder:

- At have noget leve af, **maden** fra marken og dyrene
- At kunne udtrykke sig kunstnerisk, **musikken**
- At kunne lave **redskaber**, kobber og jern.

Teksten må være skrevet efter det tidspunkt, hvor man i Den gamle Orient havde lært at beherske de to smelteteknikker og oplevet teknikens betydningsfuldhed og ændring af det menneskelige samfund: bronzealderen og jernalderen.

Det er svært at komme i tanker om noget mere grundlæggende for menneskets *forandring* af verden end netop de nævnte ting:

- Hvor mange mennesker kunne have levet i Danmark, hvis vi ikke havde lært at dyrke jorden og holde dyr, men var forblevet jægere/fiskere og samlere? - et gæt kunne være 100.000 mennesker
- Man mener, at den første korndyrkning begyndte i "den frugtbare halvmåne" for omkring 9000 år siden
- Bronzealderen begyndte i Mellemøsten for ca. 5500 år siden

B) Det nye Testamente – ansvaret for egne talenter og for medmennesket

To lignelsen af Jesus: de betroede talenter og verdensdommen. Matthæus kap. 25, 14-30 og 31-46

- **Undersøg hvilken rolle ansvaret spiller i disse to lignelser**

Lignelsen om de betroede talenter

Det er som med en mand, der skulle rejse til udlandet og kaldte sine tjenere til sig og betroede dem sin formue; én gav han fem talenter, en anden to, og en tredje én, enhver efter hans evne; så rejste han. Den, der havde fået de fem talenter, gik straks hen og handlede med dem og tjente fem til. Ligeledes tjente han med de to talenter to til. Men den, der havde fået én talent, gik hen og gravede et hul i jorden og gemte sin herres penge. Lang tid efter kommer disse tjeneres herre tilbage og gør regnskab med dem. Den, der havde fået de fem talenter, kom og lagde andre fem talenter på bordet og sagde: Herre, du betroede mig fem talenter; se, jeg har tjent fem talenter til. Hans herre sagde til ham: Godt, du gode og

tro tjener; du har været tro i det små, jeg vil betro dig meget. Gå ind til din herres glæde! Også han med de to talenter kom og sagde: Herre, du betroede mig to talenter; se, jeg har tjent to talenter til. Hans herre sagde til ham: Godt, du gode og tro tjener; du har været tro i det små, jeg vil betro dig meget. Gå ind til din herres glæde!

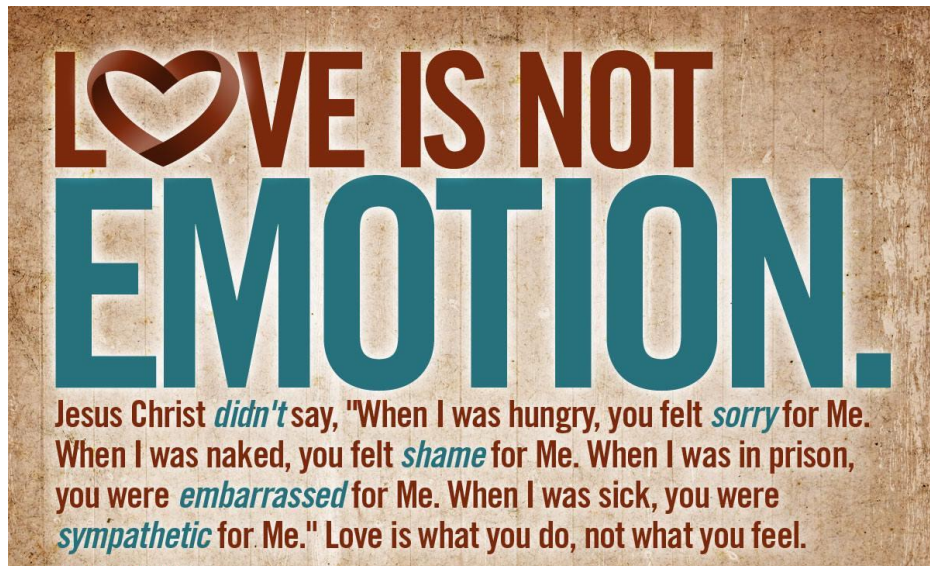
Så kom også han, som havde fået den ene talent, og han sagde: Herre, jeg kender dig som en hård mand, der høster, hvor du ikke har sået, og samler, hvor du ikke har spredt, og af frygt for dig gik jeg hen og gemte din talent i jorden. Se, her har du, hvad dit er. Men hans herre sagde til ham: Du dårlige og dovne tjener! Du vidste, at jeg høster, hvor jeg ikke har sået, og samler, hvor jeg ikke har spredt. Så burde du have betroet mine penge til vekselere, så jeg havde fået mit igen med rente, når jeg kom tilbage. Tag derfor talenten fra ham og giv den til ham med de ti talenter. For enhver, som har, til ham skal der gives, og han skal have overflod, men den, der ikke har, fra ham skal selv det tages, som han har. Og kast den uduelige tjener ud i mørket udenfor. Der skal der være gråd og tænderskæren.

Verdensdommen

Når Menneskesønnen kommer i sin herlighed og alle englene med ham, da skal han tage sæde på sin herligheds trone. Og alle folkeslagene skal samles foran ham, og han skal skille dem, som en hyrde skiller fårene fra bukkene; fårene skal han stille ved sin højre side og bukkene ved sin venstre.

Da skal kongen sige til dem ved sin højre side: Kom, I som er min faders velsignede, og tag det rige i arv, som er bestemt for jer, siden verden blev grundlagt. For jeg var sulten, og I gav mig noget at spise, jeg var tørstig, og I gav mig noget at drikke, jeg var fremmed, og I tog imod mig, jeg var nøgen, og I gav mig tøj, jeg var syg, og I tog jer af mig, jeg var i fængsel, og I besøgte mig. Da skal de retfærdige sige: Herre, hvornår så vi dig sulten og gav dig noget at spise, eller tørstig og gav dig noget at drikke? Hvornår så vi dig som en fremmed og tog imod dig eller så dig nøgen og gav dig tøj? Hvornår så vi dig syg eller i fængsel og besøgte dig? Og kongen vil svare dem: Sandelig siger jeg jer: Alt, hvad I har gjort mod en af disse mine mindste brødre, det har I gjort mod mig.

Da skal han også sige til dem ved sin venstre side: Gå bort fra mig, I forbandede, til den evige ild, som er bestemt for Djævelen og hans engle. For jeg var sulten, og I gav mig ikke noget at spise, jeg var tørstig, og I gav mig ikke noget at drikke, jeg var fremmed, og I tog ikke imod mig, jeg var nøgen, og I gav mig ikke tøj, jeg var syg og i fængsel, og I så ikke til mig. Da skal også de sige til ham: Herre, hvornår så vi dig sulten eller tørstig eller fremmed eller nøgen eller syg eller i fængsel, uden at vi hjalp dig? Da skal han svare dem: Sandelig siger jeg jer: Alt, hvad I ikke har gjort mod en af disse mindste, det har I heller ikke gjort mod mig! Og de skal gå bort til evig straf, men de retfærdige til evigt liv.«

En amerikansk præst har omskrevet lignelsen om verdensdommen og har modstillet følelse med handling.

??? til fordybelse

- *Hvad mener præsten kristendommen lærer om ansvaret?*

??? til fordybelse

- *Hvad siger citatet af Mother Teresa om hendes syn på ansvaret i kristendommen?*

En undersøgelse kan enten være grundig samtale med nogle få mennesker (en *kvalitativ* undersøgelse), eller en spørgeskemaundersøgelse med adskillige mennesker (en *kvantitativ* undersøgelse).

- *I skal beslutte om I gerne vil vide noget om, hvordan nogle få mennesker har oplevet betydningen af ansvar i deres liv (både på godt og ondt), - eller om I vil vide noget om, hvad ansvaret betyder i de fleste menneskers liv (altså i gennemsnit).*
- *I skal derefter forberede jer grundigt til samtalen/interviewet eller spørgeskemaundersøgelsen, så I helt præcist ved, hvad I vil finde ud af, og hvordan I vil gøre det rent praktisk.*
- *I skal også beslutte, hvordan jeres undersøgelse skal bruges i jeres opgave og fremlæggelse.*

*I kunne fx begynde med at spørge, om der har været perioder i livet med særligt meget ansvar?
Og derefter kunne I spørge, om der var en sammenhæng mellem ansvar og lykke eller mangel på lykke?*

...

At være et individ

- Individ = in-divid = u-delelig
- Individ = et selvstændigt levende væsen
- Individ = unik og uerstattelig
- Individ = frihed til at holde af
- Individ = ALENE
- Individ = Jeg er et selv og den eneste, der kan mærke, at jeg er et hjerte
- Man kan ikke mærke andres glæde og smerte, kun vise medfølelse (empati)
- At være alene betyder, at alle mennesker også oplever ensomhed

At være et hjerte

- Man kan kun *symbolisere* det at være et hjerte. Et hjerte har ikke noget billede og vejer ingenting, men fylder hele mennesket
- Et hjerte kan holde af og blive holdt af
- Hvad er forskellen på at have et hjerte og være et hjerte?
- Hvor meget kan man undvære og stadig være et menneske? – Man kan fx godt undvære en fod
- Find ord med hjerte: Fx at være hjerteløs, at være barmhjertig, ...
- Find flere betydninger og begreber knyttet til ordet hjerte

Kan et hjerte
forstene ?

Se video, delemne 4

At overvinde ensomheden med fællesskab

"Mennesket stilles til alle tider og i alle kulturer over for løsningen af ét og samme problem, nemlig hvordan det skal overvinde sin ensomhed, hvordan det skal nå frem til en forening med andre, hvordan det skal overskride sin egen individuelle tilværelse og blive et led i en større helhed."

(Citat af Erich Fromm 1900-1980)

Alene - fællesskab

- Alle mennesker ønsker både at være alene med sig selv og være sammen med andre
- Nogle er meget alene og elsker det
- Nogle er meget sociale og elsker det
- Ingen elsker ensomhed
- Ensomhed har ødelæggende konsekvenser
- Hvordan kan ensomhed undgås?
- Hvordan bygger man fællesskaber?

Ensomhedens konsekvenser

Hvad gør man med ensomhedens smerte?

Dårlige løsninger på ensomhedens smerte

- Bedøve smerten – det fører til afhængighed
- Søge dårlige venner – det fører til kriminalitet
- Underkaste sig en lederskikkelse – det fører til ensretning og manglende selvstændighed
- Arbejde overdrevent – det fører til stress
- Søge mere underholdning – det fører til tomhedsfølelse

Det gode fællesskab

Det gode fællesskab er det *ligeværdige* fællesskab

- Som venner
- Som kammerater
- Som kærestes
- Som ægtefæller
- Som søskende
- Som borgere
- Som naboer

Hvad betyder **ligeværdig**, for vi er jo meget forskellige?

S. Kierkegaard.

Den største
glæde i LIVET
er den at
ELSKE
den
NÆSTSTØRSTE
BLIVE elsket

At være et hjerte

Oplæg til fordybelse

1 Hvad betyder ordet hjerte?

Et hjerte er som udgangspunkt det organ, der pumper blodet rundt i kroppen. Det er et fuldstændig nødvendigt og vigtigt organ. Uden hjertets pumpen dør vi hurtigt. Ordet hjerte bruges også som et *symbol* for eller som en *analogi* på det, der er **allermest betydningsfuldt**.

Når vi bruger ordet hjerte som et *symbol*, betyder det, at symbolet og det, som det symboliserer, ikke ligner hinanden. Fx:

- Kærlighed ligner *ikke* en muskelpumpe, men er et godt *symbol* på kærlighed, fordi kærlighed er ligeså betydningsfuldt for eksistensen som menneske, som hjertet er vigtigt for kroppen. Kærlighed i fællesskaber gør os værdifulde.

Når vi bruger ordet hjerte som en *analogi*, betyder det, at der er to ting, der ligner hinanden. Analogien og hjertet ligner hinanden. Fx:

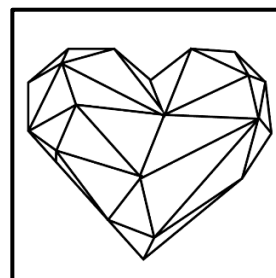
- Processoren i en computer benævnes ofte som *hjertet* i computeren. Her er ordet hjerte en *analogi*, fordi vi nemt kan forstå processoren *ligesom* et "organ" inde i computeren. Et køkken kan fx kaldes for husets hjerte.

Kort og godt: Hjertet er kernen! Det mest betydningsfulde!

Når ordet hjerte bruges i menneskelivet og i kristendommen, betyder det, at nu handler det om noget af det allervigtigste.

??? til fordybelse

- *Hvad er hjertet (kernen) i et menneskeliv?*
- *Hvad er mon hjertet i kristendommen?*
- *Find symboler med hjerte. Prøv at google hjerte/billeder. Hvad betyder symbolerne?*
- *Find analogier på hjerte, der handler om menneskers liv med hinanden*

- *Hvad kunne de to hjerter på billederne fx betyde?*

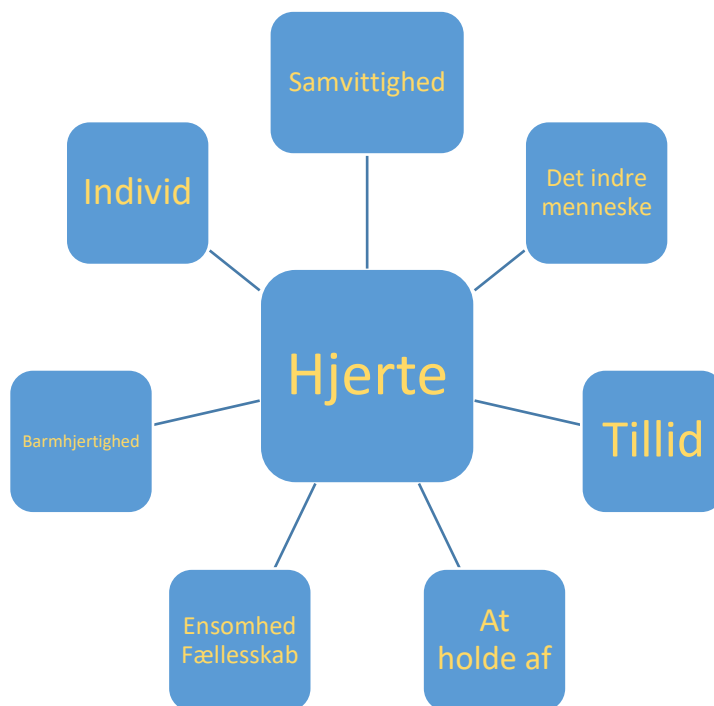

2 Begrebs-netværk

Alle sprogets ord og begreber hænger sammen i et netværk. Vi forstår et ord ved hjælp af de andre ord.

??? til fordybelse

- Forklar hvad der forbinder de syv begreber til ordet hjerte i midten

3 Hjerte rimer på smerte

At være menneske er at være et hjerte. Det er ikke helt nok at sige, at man *har* et hjerte, for det vi *har*, vil vi ofte kunne ignorere. Men et hjerte kan man ikke ignorere. Det mærker man hele tiden. Når man er ked af det, er det ikke noget man *har*, men noget man *er*.

Hjertets glæde og hjertets smerte mærker vi hele tiden i det vi også kalder for *sindet*. Når man har mistet noget, som man har elsket højt, fx en ven eller et nært familiemedlem, er man ked af det og *sørger*. Når vi kommer ud af ensomheden og genfinder et godt fællesskab, erfarer vi hjertets dybe glæde.

4 Menneskets centrale indre – samvittighed, tillid og godhed

Det indre

Et menneske har et indre og et ydre. Det *indre* har sit centrum i hjertet. Det *ydre* er kroppen med alle vores lemmer og organer. Indre/ydre er en anden måde at sige på, at et menneske er en enhed af sjæl og legeme. Eller sagt med Grundtvigs ord: En enhed af støv og ånd.

Samvittighed

Det er så svært at forklare "det indre", at vi vælger at bruge *symbolet* "hjerte" om det vigtigste af det indre. Det indre er netop ikke noget fysisk, men er ånd, som ikke måles i hverken kg eller cm. Hjertet kan også

kaldes vores inderste centrum, - eller skatkammer. Hjertet er sæde for vores vigtigste værdier, som vi passer godt på, og desværre også kommer til at såre hos andre, så vi mærker vores eget hjertet som dårlig samvittighed. Samvittigheden er en væsentlig del af vores menneskelighed. At være menneske er nemlig at forholde sig til det gode, og at ønske det gode for sig selv og andre, og være forpligtet på at gøre det gode.

Godhed

Selv om det gode er krævende – ”det er besværligt at være god”, sagde filosofen Aristoteles – så er det tydeligt, at vi i hjertet kender en *pligt* til at gøre det gode, og vi håber altid på at modtage godhed fra andre. – ”Mennesket er skabt til *godhed*”, skrev den berømte sydafrikanske biskop Tuto i titlen til en bog. Denne godhed er på en uforklarlig måde ”skrevet” som en moralsk forpligtelse inde i menneskets hjerte. (Psykopaten er den kedelige undtagelse, der bekræfter reglen om, at vi er forpligtet på det gode).

Tillid

At være et hjerte mærkes i høj grad som den *tillid*, vi har til andre mennesker. Vi mærker hele tiden i os selv, om vi har tillid til dem, vi møder. Tror vi på det, de andre siger til os? Stoler vi på andre, så vi fx tør låne andre vores ting, uden at vi frygter ikke at få det lånte tilbage? Tør vi være helt ærlige, når vi taler med andre? Kunne de finde få at misbruge vores fortrolighed?

5 Eksempler på hvordan ordet *hjerte* anvendes i Bibelen?

Apostelen Paulus skriver dette til nogle nye kristne: Efeserbrevet kap. 3, vers 14-17

Derfor bøjer jeg mine knæ for Faderen, efter hvem hvert fædrenehus i himlene og på jorden har navn, og beder om, at han i sin herligheds rigdom med kraft vil give jer at styrkes i **det indre menneske** ved hans ånd, at Kristus ved troen må bo i jeres **hjerter** og I være rodfæstede og grundfæstede i **kærlighed**.

I det vigtige Romerbrev skriver Paulus i kap. 10, vers 9-13 om tro og om hjertet.

For hvis du med din mund bekender, at Jesus er Herre, og i dit **hjerte** tror, at Gud har oprejst ham fra de døde, skal du frelses. For med **hjertet** tror man til retfærdighed, med munden bekender man til frelse, for Skriften siger: »Ingen, som tror på ham, skal blive til skamme.« Der er ingen forskel på jøder og grækere; alle har den samme Herre, rig nok for alle, som påkalder ham, for »enhver, som påkalder Herrens navn, skal frelses«.

Eksempler på, hvordan Jesus brugte ordet *hjerte*:

Om vores skatte og hjertet: Matthæus evangeliet kap. 6, vers 19-21

Saml jer ikke skatte på jorden, hvor møl og rust fortærer, og hvor tyve bryder ind og stjæler. Men saml jer skatte i himlen, hvor hverken møl eller rust fortærer, og hvor tyve ikke bryder ind og stjæler. For hvor din skat er, dér vil også dit **hjerte** være.

Fra menneskets hjerte udgår der både godt og ondt: Matthæus kap. 22, 34-40

Da farisæerne hørte, at Jesus havde lukket munden på saddukæerne, samledes de, og en af dem, en lovkyndig, spurgte ham for at sætte ham på prøve: »Mester, hvad er det største bud i loven?« Han sagde til ham: »Du skal elske Herren din Gud af hele dit **hjerte** og af hele din **sjæl** og af hele dit **sind**.« Det er det

største og det første bud. Men der er et andet, som står lige med det: »Du skal elske din næste som dig selv.« På de to bud hviler hele loven og profeterne.«

... og det modsatte - det onde - begynder i hjertet som onde tanker, Matthæus kap. 19,10-20:

Og han kaldte skaren til sig og sagde: »Hør og forstå: Ikke det, som kommer ind i munden, gør et menneske urent, men det, som kommer ud af munden, det gør et menneske urent.« Da kom hans disciple hen til ham og sagde: »Ved du, at farisæerne tog anstød af at høre den tale?« Men han svarede dem: »Enhver plante, som min himmelske fader ikke har plantet, skal rykkes op med rode. Lad dem være, de er blinde vejledere for blinde; og når en blind leder en blind, falder de begge i grøften.« Peter bad ham: »Forklar denne lignelse for os!« Han sagde: »Er også I stadig uforstandige? Fatter I ikke, at alt det, som går ind gennem munden, kommer ned i maven og forsvinder ud igen? Men det, som kommer ud af munden, udgår fra **hjertet**, og det gør et menneske urent. Thi fra **hjertet** udgår onde tanker, mord, ægteskabsbrud, utugt, tyveri, falsk vidnesbyrd og bespottelser. Det er det, som gør et menneske urent. Men at spise uden at vaske hænder gør ikke et menneske urent.«

??? til fordybelse

- *Er mennesket godt eller ondt, eller begge dele. Prøv at finde forskellige svar på dette spørgsmål og find argumenter, som understøtter de forskellige synspunkter*

6 Hjerte som symbol i kristendommen

De tre største værdier i kristendommen kaldes ofte for "tro, håb og kærlighed". Når disse tre symboliseres på én gang, ser det sådan ud:

- Tro = et kors
- Håb = et anker
- Kærlighed = et hjerte

7 "Jesu hjerte-yrkelsen" i den katolske kristendom

I mange katolske kirker – fx i Italien – ser man et billede og kirkeudsmykninger som denne:

Fokus i billedet er "Jesu hellige hjerte". Motivet udtrykker, hvad der er "hjertet" i kristendommen, nemlig Jesus hjertes kærlighed og lidelse.

I Paris ligger den berømte og meget besøgte "Sacré Coeur"-kirke, som netop betyder "det hellige hjertes kirke". Dvs. Jesu hjertes kirke.

??? til fordybelse

- Fortolk symbolerne i billedet med "det hellige hjerte"

8 Lav en undersøgelse af hvad menneskelivets "hellige hjerte" er: Hvad er det mest værdifulde i menneskelivet?

En undersøgelse kan enten være grundig samtale med nogle få mennesker (en *kvalitativ* undersøgelse), eller en spørgeskemaundersøgelse med adskillige mennesker (en *kvantitativ* undersøgelse).

- *I skal beslutte om I gerne vil vide noget om, hvordan nogle få mennesker har oplevet ansvaret i deres liv (både på godt og ondt), - eller om I vil vide noget om, hvad ansvaret betyder for de fleste mennesker (altså i gennemsnit).*
- *I skal derefter forberede jer grundigt til samtalen/interviewet eller spørgeskemaundersøgelsen, så I helt præcist ved, hvad I vil finde ud af, og hvordan I vil gøre det rent praktisk.*
- *I skal også beslutte, hvordan jeres undersøgelse skal bruges i jeres opgave og fremlæggelse.*

Mening og lykke

Overfladisk lykke

De basale behov

TILSTRÆKKELIG
MAD

AT STED AT BO

FRED I LANDET

SUNDHED

FÆLLESSKAB
MED NOGEN

Overfladisk lykke – den korte lykke

- Flere penge
- Mere smart tøj
- Flere rejser
- Flere likes
- Mere underholdning
- Flere Gbit
- Flere topkarakterer
- Færre forpligtelser

Aristoteles

“Alle mennesker
stræber efter
lykken.”

Mening og lykke

Dyb lykke

Dyb lykke – den vedvarende lykke

- Det lange venskab
- Gode familierelationer
- Det lange kæresteforhold og lange ægteskab
- Troen på etiske, religiøse og politiske værdier
- At erfare en mening med livet
- At give, trøste og lindre andres nød
- At være med til at forandre verden
- At holde fast i sit ansvar
- At opnå visdom
- At acceptere sit eget liv

Dyb lykke kort sagt ...

Mening og lykke

Tre slags værdier

Skabende værdier

Det man får gjort i løbet af en dag og et liv

Det man skaber ved sit arbejde
Både håndens og åndens arbejde

Oplevelsesværdier

Rejser og naturoplevelser
Fejring af traditioner med familie og venner
Kultur, kunst og musik

Indstillingsværdier

Grundholdninger til tilværelsen
Holdninger til vores skæbne, tab og lidelser
Indstillingværdier beskytter imod fortvivlelse

Mening i arbejdet

Meningen med livet er den højeste værdi

"Menneskets hovedopgave er ikke at opnå
nydelse eller undgå smerte, den er snarere
at se en mening med livet. Derfor er
mennesket villigt til at lide, hvis lidelsen har
en mening."

Viktor E. Frankl

(Se video 5A)

Mening og lykke

Oplæg til fordybelse

1 Hvad betyder ordet lykke?

Alle mennesker stræber efter lykken, sagde filosofen Aristoteles, men vi forstår ikke alle det samme ved lykke.

Hvis man fx mister alt i en ulykke (læg mærke til ordet u-lykke), så siger ordet helt direkte, at vi har mistet lykken. Hvis man lever i dyb fattigdom, vil et varmt hus, en ren seng og et måltid mad være den første lykke. Hvis man ingen venner har, vil én ven være en stor lykke. Hvis man ikke kan læse, vil det være en stor lykke at få mulighed for at komme i skole.

Psykologen A. H. Maslow har opstillet en behovspyramide. Den siger noget om lykken, og at noget er vigtigere end andet. Lykkes erfares ofte i en rækkefølge:

Skemaet skal læses neden fra og op:

- Først og fremmest har vi kropslige behov: mad og drikke, tøj og varme.
- Dernæst har vi behov for tryghed: at høre til et sted, at have et hjem og et land og have ordnede forhold.
- Dernæst har vi sociale behov, venner og familie og fællesskaber.
- Det fjerde lag er vores behov for at blive anerkendt af andre og ligeledes behovet for at have en sund selvrespekt.
- De fire nederste behov kalder Maslow for *mangelbehov*. De fleste vil sikkert være enige i, at der er en vis rækkefølge i, hvad vi synes, der er vigtigst at få opfyldt af behov. Hvis man er meget tørstig – eller modsat skal tisse helt vildt meget – så fylder det det hele og opleves sikkert som det vigtigste behov, men selv om vi er vildt tørstige, er vi stadigvæk ikke ligeglade med om der er fred i landet eller om vi har andres anerkendelse. Det kan endda forholde sig i lige modsat rækkefølge: Hvis man er blevet socialt mobbet, kan man miste al appetit og slet ikke mærke de fysiske behov.
- Det øverste behov kalder Maslow for et *vækstbehov*. Vi har alle et ønske om at blive til noget og udfolde vores evner i arbejde, håndværk, kunst og musik. Vi realiserer os selv og aktualiserer os selv gennem det, vi laver.
- Maslow er blevet kritiseret for, at han ikke tydeligt nok siger, at menneskets behov for lykke også hænger sammen med, at det enkelte menneske kommer ud over sig selv og lever for andre og gør noget godt for andre. Man kan sige, at Maslow ikke får betonet næstekærligheden som en absolut nødvendig del af menneskets lykke, også selv om næstekærligheden ofte er besværlig. Lykke kan netop ligge i at overvinde det besværlige.
- Lykke handler i høj grad om samspillet mellem mig selv og de andre. Et eksempel er det jødisk-kristne næstekærlighedsbud:

”DU SKAL ELSKE DIN NÆSTE SOM DIG SELV.”

Her er der på én gang tale om kærlighed og respekt for *sig selv* og om kærlighed og respekt for *næsten*.

??? til fordybelse. Begrund jeres svar

- *Hvorfor er det vanskeligt at forklare med få ord, hvad lykke er?*
- *Hvad mener I er det vigtigste ved lykke?*
- *Kan alle mennesker blive lykkelige?*
- *Find symboler på lykke*

2 Begrebs-netværk

Alle sprogets ord og begreber hænger sammen i et netværk. Vi forstår et ord ved hjælp af de andre ord.

??? til fordybelse

- *Forklar hvad der forbinder de syv begreber til ordet lykke i midten*

3 Meningsløshed er oplevelse mental/åndelig ulykke

Lykke kan både være noget *kropsligt* (mad, sex), noget *psykisk/sjæleligt* (glæde, oplevelser) og noget *åndeligt/mentalt* (samvittighed, religion, holdninger). Sæt nu fokus åndeligt/mental ulykke, særligt på *meningsløshed* (fx det ikke at have nogen opgaver eller noget ansvar for andre).

Når man som menneske lever i et trygt og ordnet samfund, hvor man ikke mangler de basale goder, kommer behovet af mening til at fylde mere. Hvad er meningen med livet i det hele taget, og hvad skal meningen med mit lille liv midt i et stort samfund med tusinder af andre mennesker være? Betyder jeg noget?

??? til fordybelse

- *Lav en liste med eksempler på erfaringer af mental meningsløshed for nutidens mennesker*
- *Lav derefter en liste, så den værste meningsløshed står øverst*
- *Kan I uddrage en konklusion af listen over oplevelser af mentale meningsløsheder*

4 Eksempler fra Bibelen på ordet lykke

Ordet lykke findes mange gange i Det gamle Testamente. Ordet *lykke* forekommer ikke mindre end 94 gange. Derimod findes ordet lykke kun 4 gange i Det nye Testamente. Det skyldes, at der anvendes et lidt andet ord, som på dansk oversættes med ordet *salig*.

Ordet salig i Det nye Testamente (det græske ord *makarios*) er hentet fra det ord, man i den græske mytologi (læren om guderne) brugte om *gudernes lykke*. Altså en lykke, som overgik jordisk lykke og glæde. Det betyder, at den salige har fået fat i en lykke, som kan overvinde jordisk modgang. Og en sådan lykke kan vi mennesker hurtigt få brug for.

Den største poet i Det gamle Testamente er kong David. Her kommer et par eksempler på hans erfaringer af lykke, som tydeligvis er stærkt knyttet til hans tro på Gud: Salme 73 vers 28 og Salme 23

*Men at være Gud nær er min lykke,
Jeg tager min tilflugt til Gud Herren,
Så jeg kan fortælle om alle dine gerninger.*

*Herren er min hyrde, jeg lider ingen nød,
han lader mig ligge i grønne enge,
han leder mig til det stille vand.
Han giver mig kraft på ny,
han leder mig ad rette stier
for sit navns skyld.
Selv om jeg går i mørkets dal,
frygter jeg intet ondt,
for du er hos mig,
din stok og din stav er min trøst.
Du dækker bord for mig
for øjnene af mine fjender.
Du salver mit hoved med olie,
mit bæger er fyldt til overflod.*

*Godhed og troskab følger mig,
så længe jeg lever,
og jeg skal bo i Herrens hus
alle mine dage.*

I Matthæusevangeliet kap. 5-7 er mange af Jesu ord og taler samlede til én lang prædiken, kaldet bjergprædiken. Den begynder med de ni såkaldte *saligprisninger*. Jesus siger her på ultrakort form, hvad han anser for at være det sande og gode liv midt i livets mange vanskeligheder, modgang og ondskab. Og herunder forfølgelse og uretfærdighed. (Kap. 5, vers 1-12)

??? til fordybelse

- *Læs saligprisningerne nøje igennem og tag stilling til, hvori det salige ifølge Jesus består. Hvad er det, der bliver overvundet? Hvorfor er det saligt?*

”Da Jesus så skarerne, gik han op på bjerget og satte sig, og hans disciple kom hen til ham. Og han tog til orde og lærte dem:”

- Salige er de fattige i ånden, for Himmeriget er deres. (NB: ”Fattig i ånden” betyder ydmyg)
- Salige er de, som sørger, for de skal trøstes.
- Salige er de sagtmodige, for de skal arve jorden.
- Salige er de, som hungrer og tørster efter retfærdigheden, for de skal mættes.
- Salige er de barmhjertige, for de skal møde barmhjertighed.
- Salige er de rene af hjertet, for de skal se Gud.
- Salige er de, som stifter fred, for de skal kaldes Guds børn.
- Salige er de, som forfølges på grund af retfærdighed, for Himmeriget er deres.
- Salige er I, når man på grund af mig håner jer og forfølger jer og lyver jer alt muligt ondt på. Fryd jer og glæd jer, for jeres løn er stor i himlene; således har man også forfulgt profeterne før jer.

5 FN’s erklæring om menneskerettigheder som baggrund for forståelse af lykke og mening

??? til fordybelse

Prøv at formulere menneskelig lykke ud fra FN’s formulering af menneskerettighederne.

- **Læg mærke til værdierne i hver enkelt paragraf**
- **Prioriter derefter værdierne i den rækkefølge, som du finder dem mest betydningsfulde for menneskets lykke og mening i livet**

Nogle afsnit og paragraffer er udeladt:

Artikel 1.

Alle mennesker er født frie og lige i værdighed og rettigheder. De er udstyret med fornuft og samvittighed, og de bør handle mod hverandre i en broderskabets ånd.

*Lykke er ud fra denne artikel **frihed og ligeværdighed**, fordi mennesket er ånd.*

Artikel 2.

Enhver har krav på alle de rettigheder og friheder, som nævnes i denne erklæring, uden forskelsbehandling af nogen art, for eksempel på grund af race, farve, køn, sprog, religion, politisk eller anden anskuelse, national eller social oprindelse, formueforhold, fødsel eller anden samfundsmæssig stilling.

*Lykke er ud fra denne artikel **lighed** på trods af en mængde forskelle*

Artikel 3.

Enhver har ret til liv, frihed og personlig sikkerhed.

*Lykke er ud fra denne artikel **tryghed***

Artikel 4.

Ingen må holdes i slaveri eller trældom; slaveri og slavehandel under alle former skal være forbudt.

*Lykke er ud fra denne artikel **frihed for undertrykkelse***

Artikel 5.

Ingen må underkastes tortur eller grusom, umenneskelig eller vanærende behandling eller straf.

*Lykke er ud fra denne artikel **frihed for fysisk nedværdigelse***

Artikel 6.

Ethvert menneske har overalt i verden ret til at blive anerkendt som retssubjekt.

*Lykke er i denne paragraf **anerkendelse***

Artikel 7.

Alle er lige for loven og har uden forskelsbehandling af nogen art lige ret til lovens beskyttelse. Alle har ret til lige beskyttelse mod enhver forskelsbehandling i strid mod denne erklæring og mod enhver tilskyndelse til en sådan forskelsbehandling.

*Lykke er ud fra denne artikel **anerkendelse, tryghed og frihed for diskrimination***

Artikel 12.

Ingen må være genstand for vilkårlig indblanding i private forhold, familie, hjem eller korrespondance, ej heller for angreb på ære og omdømme. Enhver har ret til lovens beskyttelse mod sådan indblanding eller angreb.

*Lykke er ud fra denne artikel **anerkendelse og respekt***

Artikel 13.

Enhver har ret til at bevæge sig frit og til frit at vælge opholdssted inden for hver stats grænser.

Enhver har ret til at forlade et hvilket som helst land, herunder sit eget, og til at vende tilbage til sit eget land.

Lykke er ud fra denne artikel **frihed**

Artikel 14.

Enhver har ret til i andre lande at søge og få tilstået asyl mod forfølgelse.

Denne ret må ikke påberåbes ved anklager, der virkelig hidrører fra ikke-politiske forbrydelser eller fra handlinger i strid med De forenede Nationers formål og principper.

Lykke er ud fra denne artikel **tryghed**

Artikel 16.

Uden begrænsninger af racemæssige, nationalitetsmæssige eller religiøse grunde har mænd og kvinder, der har nået myndighedsalderen, ret til at gifte sig og at stifte familie. De har krav på lige rettigheder med hensyn til indgåelse af ægteskab, under ægteskabet og ved dets opløsning.

Ægteskab skal kun kunne indgås med begge parters frie og fulde samtykke.

Familien er samfundets naturlige og fundamentale enhedsgruppe og har krav på samfundets og statens beskyttelse.

Lykke er ud fra denne artikel **frihed og tryghed**

Artikel 18.

Enhver har ret til tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed; denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller tro og frihed til enten alene eller i fællesskab med andre, offentligt eller privat, at give udtryk for sin religion eller tro gennem undervisning, udøvelse, gudsdyrkelse og overholdelse af religiøse forskrifter.

Lykke er ud fra denne artikel **frihed**. (Bemærk treklangen tanke, tros- og religionsfrihed. Hvilke andre friheder taler man om?)

Artikel 19.

Enhver har ret til menings- og ytringsfrihed; denne ret omfatter frihed til at hævde sin opfattelse uden indblanding og til at søge, modtage og meddele oplysning og tanker ved et hvilket som helst meddelelsesmiddel og uanset landegrænser.

Lykke er ud fra denne artikel **frihed**

Artikel 20.

Alle har ret til under fredelige former frit at forsamles og danne foreninger.

Ingen kan tvinges til at være medlem af en forening.

Lykke er ifølge denne artikel **frihed**

Artikel 21.

Enhver har ret til at deltage i sit lands styre enten direkte eller gennem frit valgte repræsentanter.

Enhver har ret til lige adgang til offentlige embeder og hverv i sit land.

Folkets vilje skal være grundlaget for regeringens myndighed; denne vilje skal tilkendes gives gennem periodiske og virkelige valg med almindelig og lige valgret og skal udøves gennem hemmelig afstemning eller tilsvarende frie afstemningsmåder.

Lykke er ud fra denne artikel **frihed og ansvar**

Artikel 23.

Enhver har ret til arbejde, til frit valg af beskæftigelse, til retfærdige og gunstige arbejdsvilkår og til beskyttelse mod arbejdsløshed.

Enhver har uden forskel ret til lige løn for lige arbejde.

Enhver, der arbejder, har ret til et retfærdigt og gunstigt vederlag, der sikrer ham selv og hans familie en menneskeværdig tilværelse, og om fornødent tillige til andre sociale beskyttelsesforanstaltninger.

Enhver har ret til at danne og indtræde i fagforeninger til beskyttelse af sine interesser.

Lykke er ud fra denne artikel **frihed, retfærdighed, tryghed, arbejde**

Artikel 24.

Enhver har ret til hvile og fritid, herunder en rimelig begrænsning af arbejdstiden, og til periodisk ferie med løn.

Lykke er ud fra denne artikel ikke at skulle arbejde ubegrænset

Artikel 25.

Enhver har ret til en sådan levestandard, som er tilstrækkelig til hans og hans families sundhed og velvære, herunder til føde, klæder, bolig og lægehjælp og de nødvendige sociale goder og ret til tryghed i tilfælde af arbejdsløshed, sygdom, uarbejdsdygtighed, enkestand, alderdom eller andet tab af fortjenstmulighed under omstændigheder, der ikke er selvforskyldt.

Mødre og børn har krav på særlig omsorg og hjælp. Alle børn skal, hvad enten de er født i eller uden for ægteskab, have den samme sociale beskyttelse.

Lykke er ud fra denne artikel tryghed og lighed

Artikel 26.

Enhver har ret til undervisning. Undervisningen skal være gratis, i det mindste på de elementære og grundlæggende trin. Elementær undervisning skal være obligatorisk. Teknisk og faglig uddannelse skal gøres almindelig tilgængelig for alle, og på grundlag af evner skal der være lige adgang for alle til højere undervisning.

Undervisningen skal tage sigte på den menneskelige personligheds fulde udvikling og på at styrke respekten for menneskerettigheder og grundlæggende friheder. Den skal fremme forståelse, tolerance og venskab mellem alle nationer og racemæssige og religiøse grupper, og den skal fremme De Forenede Nationers arbejde til fredens bevarelse.

Forældre har forsterket ret til at vælge den form for undervisning, som deres børn skal have.

Lykke er ud fra denne artikel viden og kundskaber

Lykke er for forældre at kunne påvirke deres børn med de for dem bedste værdier

6 Lav en undersøgelse af hvad lykke er

En undersøgelse kan enten være grundig samtale med nogle få mennesker (en *kvalitativ* undersøgelse), eller en spørgeskemaundersøgelse med adskillige mennesker (en *kvantitativ* undersøgelse).

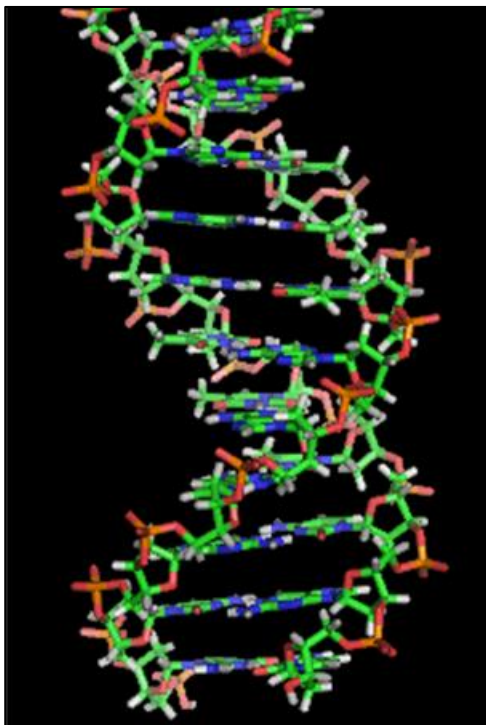
- *I skal beslutte om I gerne vil vide noget om, hvordan nogle få mennesker har oplevet lykken i deres liv, - eller om I vil vide noget om, hvad lykken betyder for de fleste mennesker (altså i gennemsnit).*
- *I skal derefter forberede jer grundigt til samtalen/interviewet eller spørgeskemaundersøgelsen, så I helt præcist ved, hvad I vil finde ud af, og hvordan I vil gøre det rent praktisk.*
- *I skal også beslutte, hvordan jeres undersøgelse skal bruges i jeres opgave og fremlæggelse.*

At undre sig over det forunderlige

Den religiøse dimension

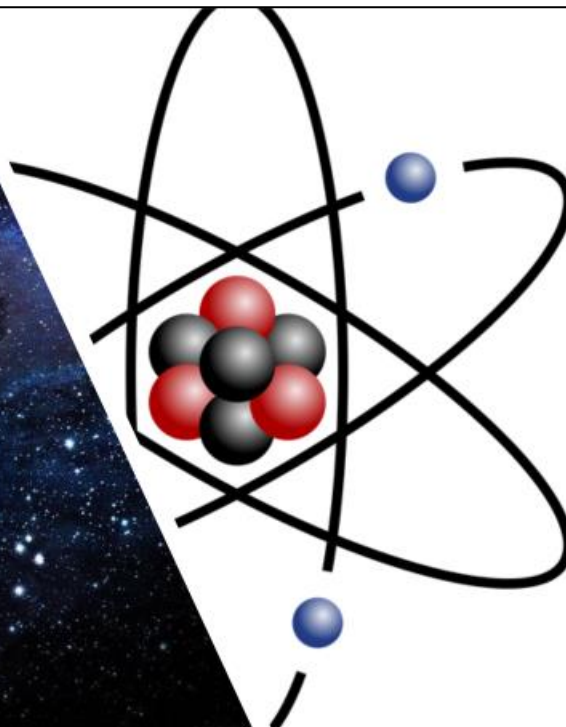
Verdens orden fører til undren

- Det fysiske virkelighed er ordnet i naturlove og kan udtrykkes som den smukkeste matematik
- Den biologiske virkelighed er ordnet i DNA-molekyler, der har en orden, der overgår enhver fatteevne
- Hjernen er ordnet i et meganetværk af nervetråde og er så kompliceret, at hjernen ikke kan fatte sig selv

Denne orden har et ophav, der er meget større end mennesket: det guddommelige. Sådan har de fleste mennesker til alle tider tænkt.

Verdens storhed og lidenhed fører til undren

- Verdensrummets storhed overgår fatteevnen.
- Atomets lille størrelse undergår fatteevnen
- Et menneske er både et støvfug sammenlignet med verdensrummet og en enorm kæmpe sammenlignet med atomet

Mennesket i naturen

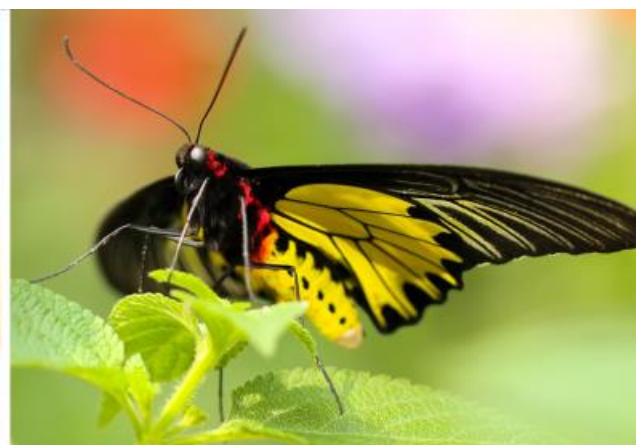
”Thi hvad er vel mennesket i naturen? Et intet i forhold til uendeligheden, et alt i forhold til intet, et midtpunkt mellem intet og alt”.

Pascal, Tanke nr. 84

Livets mirakel fører til undren

- Livet opfattes som en gave, man har fået givet
- Et barn er også noget man "får": "Vi har fået et barn!"
- Naturen er noget enestående og helligt, som vi kan krænke
- Livet og naturen er større en os
- Der er foreløbigt ingen der ved, hvordan livet opstod på jorden. (Vi ved kun noget om, hvordan arterne kunne udvikle sig)

Naturens skønhed fører til undren

Bevidstheden fører til undren

- Det, som man *ikke* kan se, fordi det *ikke* er noget stofligt-fysisk-rumligt, vil man helt naturligt undre sig over
- Bevidstheden er en ikke-fysisk virkelighed. Uden bevidstheden havde vi slet ikke været til som mennesker
- Hvad er bevidstheden for en slags virkelighed?
- Der er naturligt at tænke at bevidstheden ligner det guddommelige. De fleste tænker nemlig ikke, at det guddommelige er noget fysisk-stofligt

Bevidstheden
kan ikke
fotograferes eller tegnes

Hvorfor-spørgsmålet

Den religiøse
dimension

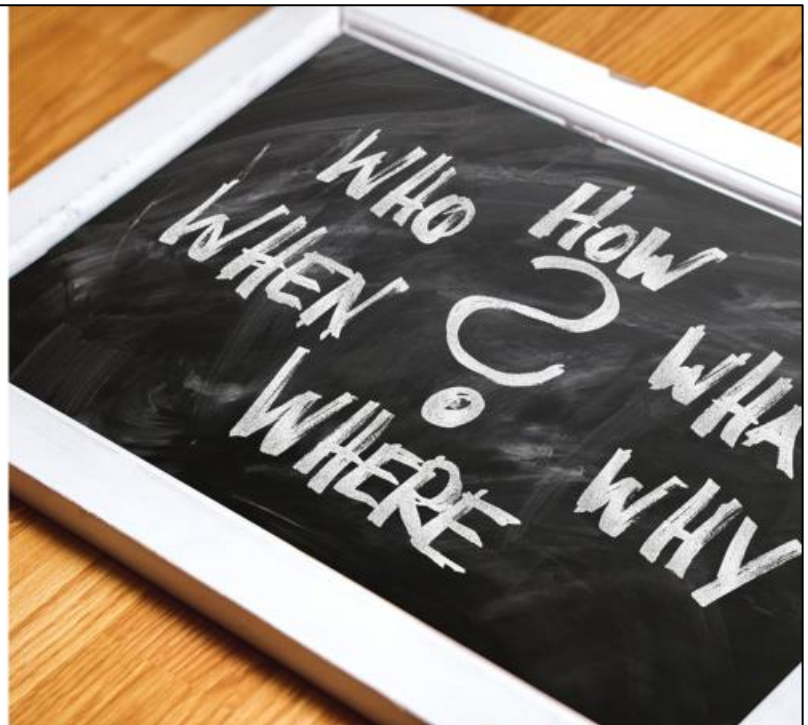
At stille forskellige slags spørgsmål

De fire nemme

- Hvem → Person
- Hvad → Ting
- Hvor → Sted
- Hvornår → Tid

To de svære

- Hvordan → Naturvidenskab
- Hvorfor → Religion

Hvad er meningen med det hele?

Det synes naturligt at forstå meningen med det hele ud fra menneskelivets vigtigste ord:

- Ansvar
- Godhed
- Kærlighed
- Skønhed
- Det værdifulde
- Det guddommelige
- Det man tror er sandt

Det guddommelige

Den religiøse dimension

Intuitionen om det guddommelige

- Mennesket har en intuition om det guddommelige
- Intuitionen siger ikke noget om, hvilken religion der er sand

Det guddommelige er usynligt

- Ligesom bevidstheden er usynlig
- Ligesom en kunstner er usynlig til stede i kunstværket
- Ligesom en bager ikke findes inde i det brød, han har bagt

Åbenbaring-begrebet

- De aller fleste mennesker tror på en guddommelig virkelighed
- Den store opgave er at finde ud af, hvad det guddommelige er og hvordan mennesket skal forholde sig til det guddommelige
- Det siger den enkelte religion noget om
- Mange religioner bygger på, at der findes en særlig åbenbaring. Åbenbaring betyder, at det skjulte er blevet lukket op, vist, gjort kendt
- Både kristendommen, jødedommen og islam bygger på begrebet åbenbaring.

Gud – generelle tanker om Gud

- Fordi mennesket er en person er det logisk at tænke dets skaber som person. Og derefter også at tænke Gud som mere end en person.
- Gud kan ikke bevises, for kun noget fysisk kan bevises og Gud er ikke noget fysisk.
- Gud kan ikke bevises, fordi Gud ikke er en del verden. Man kan selvfølgelig kun bevise det, der er en del af verden. Gud er før og udenfor verden. Som en bager der eksisterer før og udenfor brødet.
- Gud kan ikke modbevises. Det er meningsløst at forsøge at bevise, at Gud ikke eksisterer.

Den religiøse dimension

Oplæg til fordybelse

1 Hvad er den religiøse dimension?

Ordet dimension:

- En *dimension* noget, som altid vil være der.
- Rummet har tre dimensioner: længde, bredde og højde.
- Tiden er også en dimension.

Den religiøse dimension er en anden slags dimension. Det er en åndelig dimension. Ikke noget fysisk. Den religiøse dimension handler om menneskelivets grundlag. Fx det, at vi oplever virkeligheden sådan, som vi gør. Og at vi ikke kan lade være med at gøre os nogle bestemte tanker om virkeligheden. Den religiøse dimension kaldes også for tilværelsens dybde-dimension.

Den religiøse dimension handler netop om det, der gør dig til et menneske. Det kan være ret svært at tænke nærmere over, fordi det er så elementært, at man overser det.

Fx opdager jeg altid, når jeg ser *noget* (fx en fugl eller en cykel), men jeg tænker ikke, at jeg ser, før jeg ser *noget*, og alligevel ser jeg kun noget, fordi jeg simpelthen på forhånd allerede ser. På samme måde opdager du kun dit hjerte, når det dunker. Men hjertet banker er hele tiden dit livsgrundlag.

Den religiøse dimension handler ikke om en bestemt religion. Det er modsat: Det er fordi livet leves midt inde i en religiøs dimension, at de fleste også tror på en bestemt religion. Vi er religiøse på grund af den religiøse dimension. Der findes altså et åndeligt – eller religiøst - vilkår, som vores virkelighedsopfattelse bygger på. Det er især dette:

- Et menneske spørger altid om, hvad *meningen* er (og hader meningsløshed)
- Et menneske ønsker *godhed* (og ikke ondskab)
- Et menneske ønsker *skønhed* (og ikke hæslighed)
- Et menneske ønsker *sandhed* (og ikke løgn)
- Et menneskes bevidsthed søger det *betydningsfulde* (og ikke det ligegyldige)
- Et menneskes bevidsthed er en helt anden slags virkelighed end materien/den fysiske virkelighed
- Et menneske har en *intuition* om det guddommelige, at virkeligheden er meget større end menneskets egen virkelighed
- At sproget findes
- At mennesket er et hjerte
- At mennesket tænker fornuftigt
- At mennesket har bestemte følelser
- At mennesket har viljens frihed og mulighed

Det meste af denne opremsning har vi allerede kaldt for bevidstheden, men opremsningen siger også, hvad det grundlæggende er. Alt det, som ingen kan ændre på. Det, som er fastlagt på forhånd, og som gør os til mennesker.

Den religiøse dimension er det, der er til før os, og som vi ikke kan ændre på. Ordet religiøst er valgt, fordi alt det, vi ikke kan ændre på, er en magt, som er større, før og efter os. Altså alt det, der er som det er, og bestemmer os. – At opdage det, er at blive bevidst om sin egen virkelighed og forstå en dimension.

Den religiøse dimension er et vilkår for bevidstheden på samme måde som sansning er, - og som et sekund, en meter og et kilo er et fysisk grundvilkår for menneskelivet.

Den religiøse dimension vil sige, at mennesket er på en bestemt måde og at vi ikke selv forstår, hvor vi er, som vi er, tænker som vi gør, føler som vi gør, oplever virkeligheden som vi gør. Man kan ikke komme bag ved en dimension. Mennesket er sat i verden uden at være blive spurgt først. Et menneske er ikke herre over det grundlæggende, kun det efterfølgende.

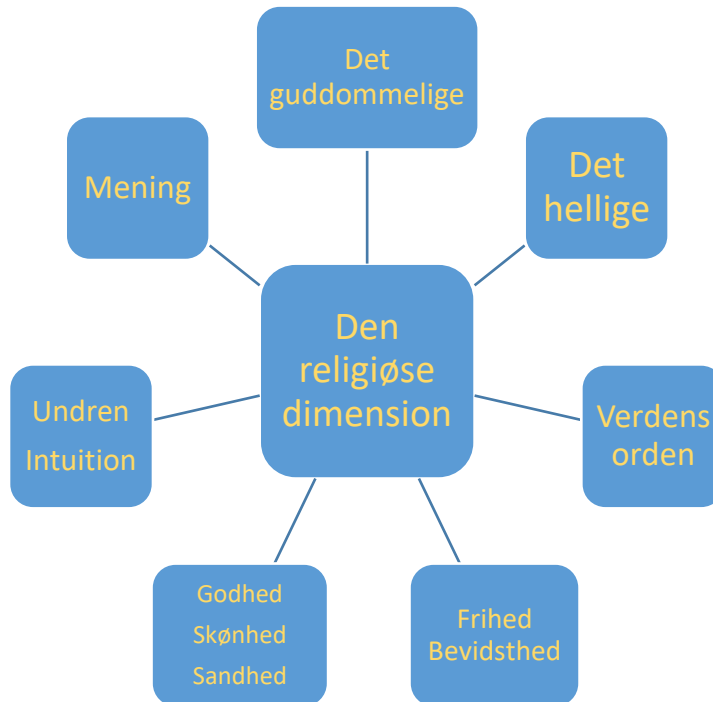

??? til fordybelse

- *Forklar, hvad den religiøse dimension er.*

2 Begrebs-netværk

Alle sprogets ord og begreber hænger sammen i et netværk. Vi forstår et ord ved hjælp af de andre ord.

??? til fordybelse

- *Forklar med dine egne ord, hvad du tror, der forbinder de syv begreber til den religiøse dimension*

3 At forklare det guddommelige

En intuition kan kaldes en *indre overbevisning*, som man ikke rigtig kan forklare. Noget man kan *ane*, der må være rigtigt. En *fornemmelse* af noget. At *forklare* noget vil derimod sige, at man finder de ord og begreber, som man kan mærke passer til intuitionen.

Der findes flere grundlæggende begreber om det guddommelige. Noget helt afgørende er, om man forklarer det guddommelige som Gud, evt. som flere guder.

Det er sjældent, at man mener, at det guddommelige er noget fysisk, altså molekyler, og dermed jord, vand og luft. Det guddommelige er noget andet. Det guddommelige tænkes langt snarere at have noget med *livet* at gøre, og især den del af livet, som kaldes *bevidstheden*, eller *personligheden*. Det, at mennesket har en personlighed, er i meget høj grad en kilde til intuitionen om det guddommelige.

Det er således helt almindeligt at mene, at fordi et menneske er en personlighed, en slags ånd, så må det guddommelige rent logisk være noget endnu mere end menneskets personlighed. Intuitionen siger til en, at det simpelthen ikke giver mening at mene, at mennesket selv skulle være den højeste personlighed. Alt det, et menneske rummer i sin personlighed, er ikke en virkelighed, der er opstået af sig selv, men er kommet til mennesket fra det guddommelige.

Evolutionsteorien kan godt forklare en masse om udviklingen af menneskets krop og organer, men den forklarer ingenting om, hvad en personlighed er og hvordan en personlighed bliver til. En personlighed er noget ikke-fysisk = noget bevidsthedsmæssigt, som hverken kan tælles, måles eller vejes.

1) Teisme (af græsk *teos* = Gud)

Teisme vil sige, at man tror, at Gud er en person, der har skabt verden, og at mennesket også kan have et forhold til Gud. Mennesket er en person, fordi Gud er en person. Jødedommen bruger udtrykket "Mennesket er skabt i Guds billede", hvilket vil sige, at menneskets personlighed er blevet til af Gud, og derfor også er forbundet med Gud på en eller anden måde.

2) Deisme (af latin *deus* = Gud)

Deisme vil også sige troen på at Gud har skabt verden, men deismen mener ikke, at mennesket kan have et forhold til Gud. Gud har skabt verden, så den nu kan fungere godt og kan klare sig selv.

3) Panteisme (af græsk *pan* = alt og *teos* = Gud)

Panteisme betyder alt er Gud/guddommeligt. Verden og Gud er det samme. Alt i verden er guddommeligt. Det står i modsætning til teisme/deisme, at verden og Gud er forskellige, og at Gud har skabt verden, men han er ikke selv verden.

4) Polyteisme (af græsk *poly* = mange)

Polyteisme er troen på, at det guddommelige består af flere eller mange guder.

??? til fordybelse

- *Undersøg hvilket syn på det guddommelige forskellige religioner har, - hvilke "isme" om det guddommelige anser religionen for at være sand.*
- *Hvad er forskellen på at mene, at der er mere mellem himmel og jord, og så på at have en bestemt religion?*
- *Hvad er intuition for noget?*

4 Det guddommelige i religionerne

Der er mange måder, hvorpå det guddommelige viser sig i den enkelte religion. I det følgende kommer der en række eksempler på forskellige måder, og eksempler fra de mest kendte religioner.

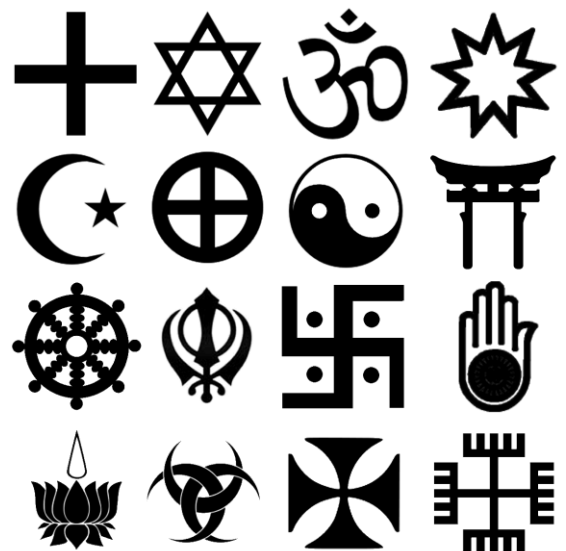
a) Gudsbilledet

Det guddommelige har et gudsbillede i hver enkelt religion. Nogle religioners gudsbillede ligner hinanden meget, mens andre er meget anderledes.

Kristendommens gudsbillede er teistisk, - monoteistisk, hvilket vil sige, at man tror på én Gud og at der kun er én Gud.

Kristendommen deler fuldt ud jødedommens tro på den ene Gud, som jøderne benævnte som Herren. Men kristendommen har også sin eget særlige gudsbillede, som kaldes treenigheden: Gud er én og Gud er samtidig tre personer: Faderen, Sønnen og Helligånden. Religionernes gudsbillede indeholder ofte mystiske formuleringer, som bryder med det, vi normalt går rundt og tænker. Det synes religionerne ikke er spor mærkeligt, tværtimod, religionerne er fuldt ud bevidste om, at det guddommelige ikke kan forklares alene ud fra den verden, som vi kender til daglig.

Fx kan det guddommelige ikke være underlagt *døden*. En menneskelig virkelighed kan heller ikke *skabe*. Et menneske kan kun omskabe – eller ødelægge. Det guddommelige er ikke lavet af molekyler og ligner derfor ikke nogen jordisk ting. Og sådan kunne der nævnes mange eksempler på, at det guddommelige ikke kan forklares på nogen simpel eller dagligdags måde. Religionerne bruger derfor mange *symboler*, når de forklarer det guddommelige.

b) Gudbilledlighed

Gudbilledlighed vil sige at noget ikke *er* Gud, men *ligner* Gud. Det gælder mennesket i jødedommen og kristendommen. Ikke i islam, fordi islam ikke mener, at man kan sammenligne et menneske med Allah.

Gudbilledlighed vil sige at mennesket er den mest direkte måde man kan se Gud på på jorden. Derfor må der ikke findes gudebilleder i jødiske templer, for mennesket er selv Guds billede.

c) Åbenbaring

Åbenbaring vil sige, at noget ukendt bliver *afsløret*, så man kan forstå eller se det. Ligesom når man trækker et tæppe fra en figur, der havde stået tildækket.

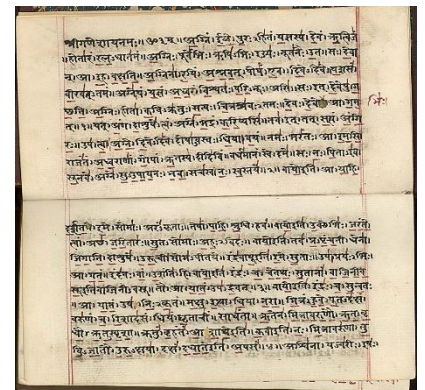
I jødedommen er fortællingen om Moses ved "den brændende tornebusk" (2. Mosebog kap. 3) en åbenbaring. Eller beretningen om Jesus og de tre disciple på Tabors bjerg (Matthæus kap. 17). I islam har hele Koranen status af åbenbaring, fordi Muhammed fik åbenbaret dens ord på det bjerg, hvor han ofte opholdt sig.

d) Profet

En profet kan være to ting: 1) Én, som videregiver den åbenbaring, som han har modtaget. Ofte gengiver profeten åbenbaringen med sine egne ord, fordi åbenbaringen fx var en vision. – 2) En profet er meget ofte en, som går lige ind i tidens problemer og lige ud siger, hvad der er galt uanset om det er dommeren eller kongen, der er på afveje. Profeten siger typisk, at hvad han nu siger, mener Gud også. Profeter har haft stor indflydelse i religionerne og i deres samtid. Mange profeter er blevet slået ihjel, fordi de sagde de upopulære sandheder og ikke frygtede modstand. Fx er Muhammed profet i islam (og kaldes den sidste profet). Muhammed døde en naturlig død.

e) Hellige skrifter

I næsten alle religioner er der én eller flere bøger, som har en særlig autoritet. Helligskriftet er en rettesnor for, hvad der er rigtigt at tro og gøre i den religion. Når helligskriftet er meget gammelt, opstår der altid heftige diskussioner indenfor den enkelte religion om, hvordan helligskriftet skal forstås på den rigtigste måde, og så opstår der grupperinger indenfor religionen. Ofte bliver grupper meget uenige og har svært ved at være sammen, fordi de selvfølgelig hver især søger at overbevise den anden gruppe om, at de har misforstået noget i det hellige skrift, som religionsstifteren enten selv havde skrevet, eller som blev skrevet tæt på stifterens levetid. Helligskrifterne bliver i meget høj grad religionernes autoriteter.

f) Inkarnation og opstandelse

Inkarnation betyder "i-kød" på latin.

Inkarnation er et grundlæggende begreb i kristendommen. Man kan sige, at hele kristendommen hviler på dette dogme (læresætning), nemlig at Gud blev menneske, således at Jesus Kristus både var Gud og menneske. Det er mystik på højeste plan. Mystikken afsluttes med opstandelsen og himmelfarten. Disse dogmer udgør sammen med hele påskeberetningen kernen i kristendommen.

Inkarnationen kan man fx se beskrevet i den ældste hymne, som vi kender i kristendommen. Det er skrevet ganske få år efter Jesu død og opstandelse.

”Han, som havde Guds skikkelse,
regnede det ikke for et rov
at være lige med Gud,
men gav afkald på det,
tog en tjeners skikkelse på
og blev mennesker lig;
og da han var trådt frem som et menneske,
ydmygede han sig
og blev lydige indtil døden,
ja, døden på et kors.
Derfor har Gud højt ophøjet ham
og skænket ham navnet over alle navne,
for at i Jesu navn
hvert knæ skal bøje sig,
i himlen og på jorden og under jorden,
og hver tunge bekende:
Jesus Kristus er Herre,
til Gud Faders ære.”

→ = inkarnation

??? til fordybelse

- Hvis du fordyber dig i en bestemt religion, så prøv at afdække, hvilke elementer i religionen, som har noget med det guddommelige at gøre.

5 Lav en undersøgelse af, hvordan mennesker tænker om det guddommelige

En undersøgelse kan enten være grundig samtale med nogle få mennesker (en *kvalitativ* undersøgelse), eller en spørgeskemaundersøgelse med adskillige mennesker (en *kvantitativ* undersøgelse).

1. I skal beslutte, om I gerne vil vide noget om, hvordan mennesker tænker om eller har oplevet den religiøse dimension i deres liv.
2. I skal derefter forberede jer grundigt til samtalen/interviewet eller spørgeskemaundersøgelsen, så I helt præcist ved, hvad I vil finde ud af, og hvordan I vil gøre det rent praktisk.
3. I skal også beslutte, hvordan jeres undersøgelse skal bruges i jeres opgave og fremlæggelse.

Forslag til indledende spørgsmål:

- Mener du, at der er mere mellem himmel og jord end mennesker kan forklare?
- Mener du, at der findes noget guddommeligt?

Smerte og lidelse

Den uundgåelige smerte

Den uundgåelige smerte ...

- Sorg efter svigt, tab og dødsfald
- Ensomhed
- Skyldfølelse efter eget svigt og dumhed
- Angst for ikke at slå til
- Frygt for naturkatastrofer
- Tomhedsfølelse af mangel på mening
- Stress efter overanstrengelse

Man kan blive syg af at være et menneske

- Skyld kan blive ubærlig
- Angst og frygt kan blive lammende
- Stress kan sætte et menneske helt i stå
- Meningsløsheden kan blive uudholdelig
- Ensomhedsfølelsen kan føre til isolation

De fleste mennesker får på et eller andet tidspunkt i livet få brug for professionel hjælp for at klare at være menneske. – Det er normalt at blive syg. Ingen kan holde til alt!

Smerte og lidelse

Lidelse og uretfærdighed

Tilfældighed og meningsløshed

- Mange ulykker skyldes ikke, at nogen gør noget forkert eller ondskabsfuldt, men tilfældige hændelser i naturen eller menneskelige fejl
- Mange sygdomme rammer også tilfældigt: genfejl, smitsomme epidemier
- Hvorfor rammer det lige mig?? – Hvordan kommer den lidende videre??

Uretfærdighed

Det er en lidelse at blive udsat for uretfærdig behandling:

- Diskrimination
- Chikane og mobning
- Forfølgelse og nedværdigende behandling
- Falske rygter, løgne
- Uretfærdig domfældelse

Hvordan kommer man videre efter uretfærdighed? – Hvilke indstillingsværdier kan bære et menneske gennem uretfærdighed?

Smerte og lidelse

Det onde og rædselsfulde

Ondskab

- Hård kriminalitet
- Slaveri
- Terror
- Udslettelseskrig
- Rædselsregimer

Godt og ondt

- Det onde kan forstås som ødelæggelse. Derfor findes det gode forud for det onde. Ellers var der ikke noget, der kunne ødelægges
- Det onde kan forstås som mørke. Mørke er fravær af lys. Sådan kan ondskab forstås som fravær af godhed
- Menneskets ondskab forudsætter, at mennesket har en fri vilje til at vælge det onde
- Det onde er det nemmeste. Det er nemmere at ødelægge end at bygge op. Det er nemmere at tegne noget hæsligt end noget smukt. Det er besværligt at være god
- God betyder både det, som *fungerer* godt. Sådan er både naturen og en ny cykel *god*. Det gode betyder også det *moralsk* gode, når mennesket vælger at søge at gøre det gode
- *Hvilke muligheder er der for at overvinde det onde?*

Det gode samfund

- Hvad er det vigtigste for at et samfund er godt?
- Formuler fem principper, som skal styre dit mønstersamfund, så flest mulige kunne leve gode liv, hvis du fik lov at bestemme det hele!
- Hvad synes du er den største fejl i det moderne samfund i Danmark, som gør, at for mange lever dårlige liv?

Smerte og lidelse

Oplæg til fordybelse

1 At være menneske er også smerte og lidelse

At gennemskue den halve sandhed om menneskelivet

- Man bliver ikke så lykkelig, som reklamen lover, når man køber dens produkt
- Barndommen er ikke kun en lykkelig tid
- Kærlighed er ikke så nem, som den ser ud på film
- Reklamernes billeder af skønhed er ofte manipulerede
- Sociale medier viser sjældent vores nederlag, men bare det, der lykkes godt og vi ser mest de vellykkede billeder
- I virkelighedens verden overlever filmenes helte sjældent
- Mange mennesker overdriver og nogen lyver endog, så snart det passer dem
- Det er sejrherren, der skriver krigens historie
- Politikere siger ofte kun de sandheder, der passer ind i deres egen politik

2 Hvor kommer lidelsen fra?

Man kan hurtigt nævne flere steder, hvor der kommer lidelse og smerte fra:

- Fra naturkatastrofer
- Fra færdselsulykker
- Fra kroppen: sygdom og smerte
- Fra sindet: sygdom, stres, meningsløshed, frygt, angst
- Fra mennesker, der gør hinanden ondt: vold, mobning
- Fra lande, der gør hinanden ondt: krig
- Fra mangel på fællesskab og omsorg: ensomhed, svigt og utryghed
- Fra samfundet: uretfærdige domme, diskrimination mv
- Fra lav levestandard: fattigdom
- ...

Noget kan man ændre på, noget kan man forudse, noget kan lindres, noget kan forhindres, noget kan afhjælpes, men lidelsen kan ikke forsvinde. Lidelse og smerte er et livsvilkår.

3 Er mennesket godt eller ondt?

Et afgørende spørgsmål må naturligvis være: Kan lidelsen bringes til ophør? Kan det onde overvindes? - Her kommer mennesket selv snart i centrum: Er det gode stærkere end det onde, eller er det omvendt? Hvilke lidelser burde kunne bringes til ophør. Kan mennesket opdrages, så det ikke påfører andre lidelser? Er mennesket godt eller ondt, - eller begge dele?

??? til fordybelse

- **Giv jeres svar på spørgsmålet om mennesket er godt eller ondt, sådan som I mener, det må forholde sig. Se på bullet-punkterne under nr. 2 i oplægget: hvor lidelsen kommer fra?**

4 Kropslig, sjælelig og åndelig lidelse

Hvad kropslig smerte og lidelse er, er ikke svært at forklare og forstå. Derimod er det vanskeligere at skelne mellem sjælelig og åndelige smerter. Det hjælper os til at forstå, hvad det er at være menneske, når vi kan skelne mellem det åndelige og det sjælelige.

Sjælelige smerter vil især sige, at du har ondt i sjælen, og det kan mærkes i følelserne: Som sorg, gråd, væmmelse, frygt, angst, depression, stres, mathed, træthed, modløshed.

Åndelige smerter gør ikke i sig selv ondt i nogen af vores følelse, men er rene åndelige fænomener: Uretfærdighed, diskrimination, mangel på mening, mindreværd, mangel på ansvar, mangel på anerkendelse og tryghed, mangel på håb (håbløshed), kedsomhed og tomhed.

??? til fordybelse. Billede af indre smerter

- **Hvilke slags sjælelige/åndelige smerter kunne manden opleve?**
-

5 Det jødisk-kristne syn på det onde ud fra Bibelens fortællinger

a) Det gode kom før det onde

Se 1. Mosebog kap. 2 og 3, fortællingerne om paradiset og syndefaldet. Alt var godt før det onde blev virkelighed. Gud skabte kun det gode. Det er menneskets ulydighed, der har fået det onde til at begynde og accelerere.

Det onde kan forstås som en *ødelæggelse* af det gode. Derfor må det gode komme før det onde. Det giver god mening at forstå det onde, som fravær af det gode, ligesom mørke er fravær af lys. Men det forklarer alligevel ikke alt.

Overvej betydningen af dette:

- Fordi det gode kom først og var meningen med det hele, så er der også *håb* for, at det gode vil kunne sejre over det onde igen.
- Hvis det onde havde været først, havde det set meget mere sort ud og en sejr over det onde måtte forekomme håbløst
- Hvis der havde været to guder - en god og en ond – vil det også have set håbløst ud, fordi kampen så ville fortsætte altid.
- Kristendommen hævder, at der findes en sejr over det onde og herunder over døden. Sejren kaldes på religiøst sprog for *frelse*. Frelse er helbredelse for det ondes magt, sår, skyld og hærgen, frelse er sejr over menneskets onde selv (= syndens magt) og frelse er eliminering af døden (opstandelse).

b) Der er kun én Gud (monoteismens særlige problem)

Der synes meget lettere at forklare ondt og godt, hvis der havde været to guder, en god og en ond. Alle monoteistiske religioner (Én-gud-religioner) har en stor udfordring i at forklare det onde. Især da, når de samme religioner tror på, at Gud er god. Kun god. Kun lys. Intet mørke eller ondt i Gud.

Hvordan kunne det så gå så galt, at det onde fik så frygtelig stor en magt. Og hvorfor rammer lidelsen så tilfældigt og uretfærdigt? Problemet kaldes teodice-problemet og er et af monoteismens allervanskeligste spørgsmål, og det er også det spørgsmål, som plager mange mennesker, som rammes af lidelser og ser familiemedlemmer og uskyldige lide.

Der er ingen, der vover at sige, at de har hele svaret på teodice-problemet. De fleste jødisk-kristne teologer og tænkere henviser til *menneskets frihed* som en del af svaret. Selv Gud kan ikke forhindre, at det ene menneske gør det andet ondt, for så skulle han slet ikke have givet mennesket en frihed og dermed et ansvar. Ingen skyld uden frihed!

Grundtvig kalder mennesket for et guddommeligt eksperiment: Det er nemlig ikke til at sige på forhånd, hvordan det vil gå, når mennesket slippes løs med en virkelig frihed: Tager godheden eller begæret magten? Vil mennesket give generøst til hinanden eller vil vi groft udnytte hinanden?

c) Jobs bog

Jobs bog er en af de ældste tekster i Det gamle Testamente. Måske den ældste. Den handler om lidelsens problem. Om teodicé-problemet. Ordet teodicé kommer af det franske ord theodicée (fra græsk *theos* 'gud' og *dike* 'retfærdighed' = Guds-retfærdighed). Problemet er dette: Gud er god, retfærdig og almægtig, men alligevel oplever vi igen og igen, at uretfærdigheden har magten på jorden og rammer tilsyneladende tilfældigt.

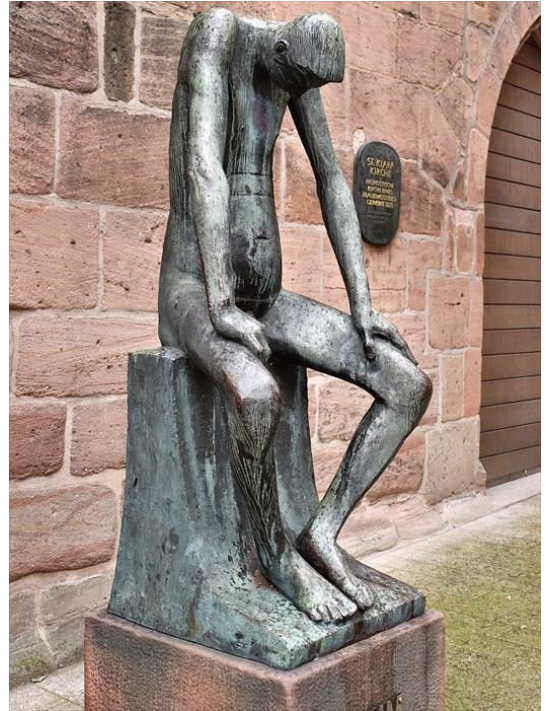
Jobs bog ultrakort fortalt:

Job er et meget godt menneske og det er gået ham særdeles godt. Stor dejlig familie, velstand og sundhed. Job elsker Gud. - Så kommer Satan og siger til Gud: Job elsker dig kun, fordi det går ham så godt: Tag hans velstand, familie og sundhed fra ham, så vil Job hade dig.

Gud siger OK til, at Satan må ødelægge alt for Job, blot ikke tage hans liv. Og nu mister Job alt, først familie og ejendom og dernæst bliver han frygtelig syg og får "ondartede bylder". Og nu begynder kampen inde i Jobs indre.

- Job ønsker nu, at han havde været død og ønsker, at han aldrig var blevet født
- Job klager højtlydt over, at Gud ikke hjælper ham
- Job fastholder, at han ikke selv er skyld i sin elendighed
- Job forstår ikke Guds handlemåde
- Men Job forbander ikke Gud, sådan som Satan havde forudset, at han ville gøre

Job finder ikke en løsning på lidelsens gåde, hvorfor lidelsen er så uretfærdig, men Job fastholder sin tro på Guds storhed og at der er spørgsmål, som mennesket ikke finder svar på. Job indser også, at meget af det han tænkte og sagde om Gud, var hovmod: "Jeg har talt om noget, jeg ikke forstod, om ting, der var for underfulde til, at jeg kunne vide besked."

Sagt meget kort, kan man sige, at Job afslutter sine tanker om teodicé-problemet på denne måde: "Gud, jeg forstår dig ikke, men jeg stoler på dig alligevel."

4) Lidelsens poesi i Det gamle Testamente

Teodicé problemet har ingen løsning. Hver gang et menneske rammes af uretfærdige lidelser, begynder der en voldsom indre kamp: Hvorfor lige mig? Hvorfor går voldsmanden frit omkring, mens jeg må lide? Hvorfor får jeg kræft, når jeg har levet sundt, mens hende, der har røget 60 cigaretter i over 30 år, er helt rask?

I denne situation udtrykker mange mennesker sig på en stærk måde, emotionelt, kunstnerisk og lidenskabeligt. Det gælder uanset, om man er troende eller ej. Her kommer et par eksempler fra Salmernes Bog i Det gamle Testamente, hvor især en indre kamp imellem tro og fortvivlelse raser:

I det første eksempel er personen hårdt presset, men ikke fortvivlet. - I det andet eksempel er situationen kun fortvivlelse og håbløshed. – Den indre kamp kan vare længe.

Det kommer i høj grad til at handle om at acceptere det, som ikke kan ændres, og få det bedste ud af livet alligevel og satse på det, som stadig er værdifuldt. For et religiøst/troende menneske handler det i høj grad om at tro på Gud på trods af lidelsen. Troende har ofte en erfaring at, at Gud er nær midt i lidelsen og hjælper den lidende til at bære lidelsen.

Eksempel 1. Poesi fra Det gamle Testamente: Salme 13

Hvor længe vil du dog glemme mig, Herre?
Hvor længe vil du skjule dit ansigt for mig?

Hvor længe skal jeg være bekymret i sindet
og daglig have sorg i mit hjerte?
Hvor længe skal min fjende triumfere over mig?
Se mig, svar mig, Herre min Gud!
Giv mine øjne lys, så jeg ikke sover ind i døden,
og min fjende siger: »Jeg har fået magt over ham,«
og mine uvenner jubler, fordi jeg vakler.
Men jeg stoler på din trofasthed,
mit hjerte skal juble over din frelse.
Jeg vil synge for Herren,
for han har handlet vel imod mig.

Eksempel 2. Poesi fra Det gamle Testamente: Salme 22,1-3

Min Gud, min Gud! Hvorfor har du forladt mig?
Du er langt borte fra mit råb om hjælp og fra mit skrig.
Min Gud, jeg råber om dagen, men du svarer ikke,
og om natten, men jeg finder ikke ro.

6 "Sorrige og Glæde de vandrer til hobe"

"Til hobe" betyder: De følges ad *hele tiden* ...

Salme af Thomas Kingo
Dansk salmedigter 1634 – 1703

Den Danske Salmebog nr. 46

1 Sorrig og glæde de vandre til hobe,
lykke, ulykke de gange på rad,
medgang og modgang hinanden tilråbe,
solskin og skyer de følges og ad.
Jorderigs guld, er prægtig muld,
Himlen er ene af salighed fuld.

2 Kroner og scepter i demantspil lege,
leg er dog ikke den kongelig dragt.
Tusinde byrder i kronerne veje,
tusindfold omhu i scepterets magt.
Kongernes bo, er skøn uro,
Himlen alene gør salig og fro.

3 Alle ting har sin foranderlig lykke,
alle kan finde sin sorrig i barm.
Tit er et bryst under dyrebart smykke
opfyldt af sorrig og hemmelig harm.
Alle har sit, stort eller lidt,
Himlen alene for sorgen er kvit.

4 Vælde og visdom og timelig ære,
styrke og ungdom i blomstrende år
højt over andre kan hovedet bære,
falder dog af og i tiden forgår.
Alle ting må, enden opnå,
Himmelens salighed ene skal stå.

5 Dejlige roser har stindeste torne,
skønneste blomster sin tærende gift,
under en rosenkind hjertet kan forne,
for dog at skæbnen så sælsom er skift!
I våde-vand, flyder vort land,
Himlen har ene lyksaligheds stand.

6 Angest skal avle en varende glæde,
kvide skal vinde sin tot ud af ten.
Armod skal prydes i rigeste klæde,
svaghed skal rejses på sundeste ben.

Avind skal stå, fængslet i vrå,
Himlen kan ene alt dette formå.

7 Lad da min lod og min lykke kun falde,
hvordan min Gud og min Herre han vil,
lad ikkun avind udøse sin galde,
lad kun og verden fulddrive sit spil!
Sorrig skal dø, saligheds frø
blomstre på Himmerigs dejlige ø.

Thomas Kingo, 1681

??? til fordybelse

- Kingos salme er et eksempel på, hvordan en kristen livsforståelse takler smerte og lidelse. Prøv at give en kort karakteristik af Kingos syn på at være menneske mellem lykke og u-lykke

6 Lav en undersøgelse af hvordan mennesker oplever og takler livets smerter og lidelser

En undersøgelse kan enten være grundig samtale med nogle få mennesker (en *kvalitativ* undersøgelse), eller en spørgeskemaundersøgelse med adskillige mennesker (en *kvantitativ* undersøgelse).

- *I skal beslutte om I gerne vil vide noget om, hvordan nogle få mennesker har oplevet smerte og lidelse i deres liv, - eller om I vil vide noget om, hvad smerter og lidelser har betyder i de fleste menneskers liv (altså i gennemsnit).*
- *I skal derefter forberede jer grundigt til samtalen/interviewet eller spørgeskemaundersøgelsen, så I helt præcist ved, hvad I vil finde ud af, og hvordan I vil gøre det rent praktisk.*
- *I skal også beslutte, hvordan jeres undersøgelse skal bruges i jeres opgave og fremlæggelse.*

NB:

At spørge ind til smerter og lidelser i livet er noget meget personligt. Derfor skal I tænke nøje over, hvem I vælger at tale med. Tal med jeres lærer om jeres spørgsmål og valg af personer, før I påbegynder samtalerne eller undersøgelsen.

